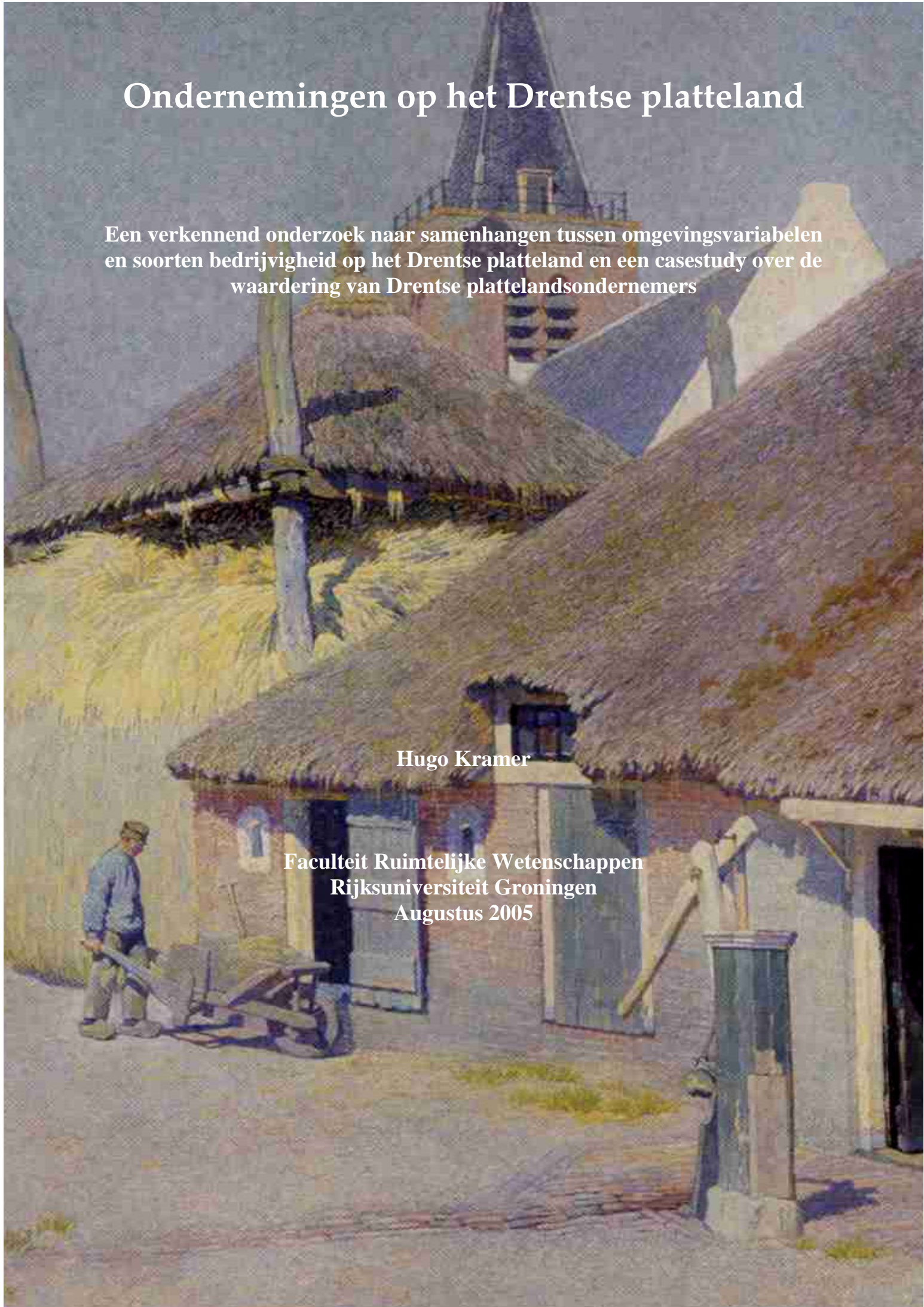

Ondernemingen op het Drentse platteland

Een verkennend onderzoek naar samenhangen tussen omgevingsvariabelen en soorten bedrijvigheid op het Drentse platteland en een casestudy over de waardering van Drentse plattelandsondernemers

Hugo Kramer

Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen
Augustus 2005

Ondernemingen op het Drentse platteland

**Een verkennend onderzoek naar samenhangen tussen omgevingsvariabelen en soorten
bedrijvigheid op het Drentse platteland en een casestudy over de waardering van
Drentse plattelandsondernemers**

Hugo Kramer

**Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen
Augustus 2005**

Voorwoord

Voor u ligt de afstudeerscriptie die ik gemaakt heb in het kader van de studie Sociale Geografie, afstudeerrichting Culturele Geografie. Vanaf mei 2004 ben ik, met enige onderbrekingen, bezig geweest met dit project. Ik heb het schrijven van deze scriptie gecombineerd met mijn LIO-stage in Ter Apel.

Het maken van de scriptie was onmogelijk geweest zonder de hulp van en samenwerking met veel mensen. Allereerst wil ik de plattelandsondernemers en dhr. Visser van de gemeente De Wolden bedanken voor hun uitleg vol enthousiasme en hun interessante visies over bedrijvigheid.

Helaas duurde het maken van deze scriptie erg lang waardoor ik twee begeleiders heb versleten. Ik wil dr. Haartsen bedanken voor het afbakenen van mijn onderzoek; Tialda, je was altijd helder met je kritieken. Ik wil professor Huigen bedanken voor zijn inspiratie en stimulans. Uw kritieken dwongen mij tot kritisch nadenken. Ten derde wil ik de directie van de RSG Ter Apel bedanken. De directie heeft mij de tijd gegeven om deze scriptie te voltooien. Tijdens vergaderingen gaven zij mij de mogelijkheid om maar weer eens een interview te doen.

Bij het maken van de scriptie was er een speciale rol voor mijn vader weggelegd. Hij was altijd geïnteresseerd hoe het onderzoek vorderde en las het meer dan eens door om het te corrigeren. Bovendien heeft hij als softwarespecialist een enorme bijdrage geleverd aan het ordenen van het databestand. Verder wil ik Richard en Harald bedanken voor hun kritische kijk op de scriptie. Jongens, ik heb respect voor de zorgvuldige manier waarop jullie de scriptie hebben becommentarieerd. Verder wil ik natuurlijk al mijn vrienden en familie bedanken voor hun interesse en peptalk. Mijn vriendin Marloes beschikt overigens ook over een onbeperkte hoeveelheid peptalk. In mindere tijden wist ik dankzij haar aanmoedigingen weer waarvoor ik het allemaal deed.

Groningen, vrijdag 23 juli

Samenvatting

De Nederlandse overheid besteedt veel aandacht aan de leefbaarheid op het platteland. Zij is hierbij van mening dat bedrijvigheid hiervoor essentieel is. Dit onderzoek houdt zich specifiek bezig met de bedrijvigheid op het Drentse platteland.

Het onderzoek begint met het in kaart brengen van vier typen bedrijvigheid, namelijk de landbouw, de bouwnijverheid, de horeca en de transportsector. Hiervoor zijn alle commerciële bedrijfsinschrijvingen in Drenthe naar postcode en BIK-code gerangschikt en omgerekend naar locatiefactoren om een grafische weergave te kunnen geven. Vervolgens wordt een statistisch samenhangen tussen de vier soorten bedrijvigheid en vier omgevingsvariabelen getoetst: bereikbaarheid, leeftijd bewoners, bevolkingsconcentraties en grondsoort. Het onderzoek eindigt met een casestudy in de gemeente De Wolden; acht ondernemers van de vier verschillende typen bedrijvigheid (2 x landbouw, 2 x bouw, 2 x horeca en 2 x transport), een ambtenaar van de gemeente en het ondernemersplatform zijn geïnterviewd over de vestigingsplaatsfactoren die een rol spelen in die gemeente.

Landbouw en bouwnijverheid zijn vooral te vinden in dunbevolkte gebieden in Drenthe. Ook de gebieden met een oververtegenwoordiging aan horecabedrijvigheid vertonen een statistisch samenhangen met bevolkingsdichtheid: in de dunbevolkte gebieden is veel toeristische bedrijvigheid. Bereikbaarheid vertoont geen statistisch samenhangen met één van de typen bedrijvigheid. Op veengronden vinden we vaker landbouwbedrijven en bouwbedrijven dan op zandgronden. Opvallend is dat de transportsector zich door geen van de locatiefactoren laat verklaren.

In gemeente De Wolden is een casestudyonderzoek verricht om te illustreren hoe het gesteld is met de vier verschillende typen bedrijvigheid in deze gemeente van Drenthe. In vier postcodegebieden zijn interviews afgenomen bij ondernemers die een bedrijfstype hadden waarvan in dat gebied een oververtegenwoordiging te vinden is. De geïnterviewde ondernemers van de landbouwbedrijven en bouwbedrijven zijn niet in staat om de oorzaak van de oververtegenwoordiging in die gebieden te omschrijven. Deze bedrijven zijn er al lang gevestigd en de ondernemers willen niet vertrekken uit het gebied. De oververtegenwoordiging van de transportsector lijkt niet samen te hangen met de goede bereikbaarheid, maar kon verklaard worden dankzij de aanwezigheid van één ondernemer die veel andere transportondernemers op het idee bracht om ook een eigen onderneming te starten. De oververtegenwoordiging van de horecasector heeft alles te maken met de nabijheid van het Dwingelderveld waar veel toeristen op af komen. De nabijheid van het natuurgebied is voor hun primaire economische activiteit van levensbelang. De andere ondernemers geven aan dat ze het prettig vinden om op het platteland gevestigd te zijn. Ze wonen er al jaren en hebben hun sociale netwerk in de nabije omgeving. Voor de bouwondernemers is het belangrijk om een naam te hebben in de omgeving en zij hebben een concurrentievoordeel ten opzichte van ondernemers die verderop gevestigd zijn. Hun onderneming en hun kennis van de markt zijn

geworteld in de omgeving in tegenstelling tot ondernemers die niet in diezelfde nabijheid wonen. De transportondernemers willen liever niet verhuizen naar een bedrijventerrein, omdat de trucks daar minder veilig staan. In een dorp is het bedrijf zichtbaar en minder onderhevig aan diefstal. De horecagelegenheden zeggen maar weinig te kunnen verdienen op het platteland, de reden dat zij hier toch gevestigd zijn heeft voornamelijk te maken met de individuele woonwensen van deze ondernemers.

Het platteland wordt tegenwoordig gekenmerkt door een grote diversiteit aan economische activiteiten. In sommige gebieden is er een oververtegenwoordiging van bepaalde bedrijfstypen, maar er kan op basis van dit onderzoek niet gezegd worden dat dorpen in Drenthe een dussdanige ontwikkeling meemaken dat ze zich ten opzichte van elkaar specialiseren in een bepaalde economische activiteit.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	I
SAMENVATTING	II
INHOUDSOPGAVE	1
LIJST VAN FIGUREN EN TABELLEN	3
1. VERANDEREND PLATTELAND	4
1.1 DE GESCHIEDENIS: AGRARISATIE OP HET PLATTELAND	4
1.2 NIEUWE ECONOMISCHE ACTIVITEITEN	6
1.3 VRAAGSTELLING	8
1.4 RELEVANTIE	8
1.4.1 WETENSCHAPPELIJK KADER	8
1.4.2 MAATSCHAPPELIJK KADER	8
1.5 LEESWIJZER	9
2. LOCATIEKEUZE VAN ONDERNEMERS	11
2.1 HARDE LOCATIEFACTOREN	11
2.2 ZACHTE LOCATIEFACTOREN	11
2.3 PADAFHANKELIJKHEID	12
2.4 VOORMALIG AGRARISCHE BEDRIJVEN	12
2.5 SAMENHANGEN	14
2.6 SAMENVATTING	15
3. ONDERZOEKSUITVOERING	16
3.1 VERANTWOORDING GEBIEDSKEUZE	16
3.2 KWALITEIT VAN HET DATABESTAND	18
3.3 LOCATIECOËFFIËNT	19
3.4 STATISTISCH SAMENHANGEN TOETSEN	20
3.5 VERANTWOORDING CASESTUDYONDERZOEK	20
3.6 SAMENVATTING	21
4. ANALYSE BEDRIJVGHEID IN DRENTHE	22
4.1 LOCATIE VAN BEDRIJVGHEID	22
4.1.1 LANDBOUW	23
4.1.2 BOUWNIJVERHEID	23
4.1.3 HORECA	23
4.1.4 TRANSPORT	23
4.2 OMGEVINGSVARIABLEN	28
4.2.1 BEREIKBAARHEID	28
4.2.2 LEEFTIJD BEWONERS	28
4.2.3 BEVOLKINGSCONCENTRATIES	29
4.2.4 GRONDSOORT	29
4.3 STATISTISCHE VERBANDEN TUSSEN DE VERSCHILLENDE SOORTEN BEDRIJVGHEID EN DE OMGEVINGSVARIABLEN	36
4.3.1 LANDBOUW	36
4.3.2 BOUWNIJVERHEID	36
4.3.3 HORECA	36
4.3.4 TRANSPORT	36

5. CASESTUDY: BEDRIJVIGHEID IN DE WOLDEN	38
5.1 ONTSTAAN BEDRIJVIGHEID	38
5.2 DE ONDERNEMERS	39
5.3 DE GEMEENTE	39
5.4 CONCURRENTIE EN SAMENWERKING	40
5.5 VESTIGINGSPLAATSFACTOREN	41
5.6 SOCIALE COHESIE	42
5.7 DE TOEKOMST	42
6. CONCLUSIE	44
BRONNEN	46
BIJLAGE I: ALLE PLAATSEN VAN DRENTHE MET EEN UNIEK POSTCODEGEBIED	
BIJLAGE II: OVERZICHTSTABEL STATISTISCH SAMENHANGEN	
BIJLAGE III: OVERZICHT FUNCTIENIVEAUS	
BIJLAGE IV: INTERVIEWSHEMA	

Figuur 2.1	Locatiecoëfficiënt VAB's per COROP-regio	13
Figuur 3.2	Functionieniveaus	18
Tabel 3.1	Indeling in klassen	19
Figuur 4.1	Gemeentes van Drenthe	22
Figuur 4.2	Vertegenwoordiging van de landbouw	24
Figuur 4.3	Vertegenwoordiging van de bouwnijverheid	25
Figuur 4.4	Vertegenwoordiging van de horeca	26
Figuur 4.5	Vertegenwoordiging van de transportsector	27
Tabel 4.1	Het percentage inwoners dat in de kleine kernen woont	29
Figuur 4.6	Afstand tot snelweg	30
Figuur 4.7	Afstand tot functionieniveau 1	31
Figuur 4.8	Leeftijd bewoners	32
Figuur 4.9	Inwonertal	33
Figuur 4.10	Bevolkingsdichtheid	34
Figuur 4.11	Grondsoorten	35

1. Veranderend platteland

Duizenden pagina's in de Nederlandse literatuur zijn er over geschreven; het West-Europese platteland verandert. Mak (1990) en Westerman (1994) schreven bijvoorbeeld vele bladzijden over de veranderende toestanden van het platteland in landelijk Noord-Nederland. De boeken van deze schrijvers hebben een nogal nostalgisch karakter, maar beschrijven op een herkenbare manier de ontwikkelingen op het platteland. Terwijl Mak in zijn boek "Hoe God verdween uit Jorwerd" beschrijft hoe door de technische en economische vooruitgang het voorzieningenniveau in de loop van de tijd achteruitging, beschrijft Westerman de economische malaise bij boeren in het Oldambt ten gevolge van schaalvergroting en het wegvallen van de Europese invoertarieven. Beide boeken maken duidelijk dat de bedrijvigheid op het platteland in de 20^e eeuw flink is afgenomen. Dit baart de overheid zorgen, want vele overheidsplannen, zoals Agenda voor Vitaal Platteland (Ministerie van LNV, 2004), MJP Vitaal Platteland (Ministerie van LNV, 2004) en Plattelands Ontwikkelingsprogramma Nederland (Ministerie van LNV, 1999), zetten strategieën uit om de leefbaarheid op het platteland in Nederland te waarborgen. Nu in de landbouw de werkgelegenheid achteruitgaat, zal er volgens de overheid gezocht moeten worden naar nieuwe economische activiteiten op het platteland.

1.1 Ontwikkelingen op het platteland

Mak en Westerman beschrijven een achteruitgang van de leefbaarheid op het platteland, maar hierbij moet wel vermeld worden dat het gaat om een ongelijke ontwikkeling; de achteruitgang van de leefbaarheid heeft in het ene gebied veel harder toegeslagen dan in het andere gebied. In deze paragraaf wordt gekeken naar de economische ontwikkelingen die ten grondslag liggen aan de marginalisering van het West-Europese platteland.

Voor 1850 was de oppervlakte akkerland de doorslaggevende factor als het gaat om de maximum hoeveelheid voedsel die geproduceerd kon worden. Op een paar handelscentra na waren er weinig verschillen in bevolkingsdichtheid. Op vruchtbare bodems konden meer mensen wonen dan op minder vruchtbare bodems. De bodem was één van de weinige factoren die oorzaak was van het feit dat de bevolkingsdichtheid verschilde van andere gebieden. Zelfvoorziening was het belangrijkste voor de boeren. Zij zorgden ervoor dat de voedselproductie in de omgeving voldoende was (Strijker, 2000). In die tijd waren er vele andere soorten bedrijfsactiviteiten op het platteland te vinden dan alleen de agrarische sector. Veel plattelandsbewoners specialiseerden zich in vaardigheden als smeden, brood bakken of klompen maken (Daalhuizen, 2004)

In en na de industrialisatie is het platteland veranderd van een gebied waar zich een gediversifieerde economie bevond naar een steeds meer eenzijdige agrarische productieruimte. Dit kwam enerzijds omdat er meer geproduceerd moest worden om aan de groeiende voedselbehoefte van de steden te kunnen voldoen. Anderzijds kwam dit door de mogelijkheid voor boeren om gebruik te maken van mechanisatie,

kunstmest en moderne kennis van de landbouw. Dit maakte schaalvergroting mogelijk. Het proces van verandering van het platteland naar een éézijdige productieruimte wordt *agrarisatie* genoemd (Daalhuizen, 2004). Deze agrarisatie heeft in Nederland zeker tot 1960 geduurd. Daarna veranderde er iets; het belang van de landbouw nam af. Daalhuizen (2004) schrijft deze ontwikkeling toe aan:

1. desagrarisatie;
2. deruralisatie.

Ad 1. Met *desagrarisatie* wordt de afnemende werkgelegenheid ten gevolge van modernisering op het platteland bedoeld (Daalhuizen, 2004). Door het gebruik van moderne productietechnieken werd de agrarische sector kapitaalintensiever. Dit leidde aan de ene kant tot een uitstoot van arbeidskrachten. Aan de andere kant zorgden de moderne productietechnieken voor overschotten.

Ad 2. Met *deruralisatie* wordt bedoeld dat de agrarische sector zich losweekt van de regionale economie en steeds meer geïntegreerd raakt in de mondiale economie (Daalhuizen, 2004). De afnemers van de agrarische producten bevonden zich op steeds grotere afstand van de boeren. Hierdoor nam de band met de regionale economie af. Bovendien kreeg de Nederlandse boer in de loop van de 20^e eeuw steeds meer te maken met concurrerende boeren op grotere afstand. De technologische ontwikkelingen in de transport- en communicatiesector hebben bijgedragen aan de grotere afstand tussen concurrenten en consumenten. Bijvoorbeeld: de appels die bij een Nederlandse groenteboer te koop zijn, komen niet meer alleen uit West-Europa (Alterra, 2004). De transportkosten zijn dusdanig laag geworden dat ze zelfs voor levensmiddelen niet meer doorslaggevend zijn. Daarnaast wordt de EU steeds vaker gedwongen om hun exportsubsidies voor West-Europese boeren te verlagen. Voor boeren betekent dit, dat ze nog efficiënter moeten werken, als ze de concurrentie met de wereldmarkt aan willen blijven gaan.

Aanvankelijk leidden desagrarisatie en deruralisatie tot een achteruitgang in bevolkingsaantal. Deze ontvolking van het platteland was niet alleen in Nederland, maar in alle landen in West-Europa merkbaar (o.a. *exode rural*, landvlucht en *rural depopulation* (Veldman, 1971)). In Nederland hadden vooral de meest afgelegen gebieden te maken met een terugloop van het bevolkingsaantal. Door het verlies van banen in de landbouw vertrokken jongeren en landarbeiders naar de steden (Daalhuizen, 2004). Het platteland verloor haar voorzieningen en leek lange tijd voor veel economische activiteiten en bewoners minder aantrekkelijk. Maar na een lange periode van urbanisatie werd het platteland gezien als een aantrekkelijke woonomgeving.

Vanaf de jaren '60 vond er namelijk naast de desagrarisatie en deruralisatie ook een economische opleving van het platteland plaats ten gevolge van residentiële dynamiek. Men wil in Nederland op het platteland wonen, dankzij de toegenomen welvaart en de toegenomen mobiliteit van de bevolking die het platteland steeds toegankelijker maakte. Het werd voor de sociaal-culturele middenklasse mogelijk om

zich te vestigen op het platteland in de omgeving van een stad (Daalhuizen, 2004). Verwacht wordt dat de stijging van de inkomens en de verkorting van de reistijden de trek naar het platteland alleen nog maar sterker maken (Strijker, 2000).

Thissen et al. (2001) schrijven de residentiële dynamiek toe aan de herwaardering van de Nederlanders die ruraal Nederland als een 'gezonde' woonomgeving beschouwen. De rurale idylle leeft sterk in de gedachten van de Nederlanders. Het platteland is "in". Illustratief voor de popularisatie van het platteland zijn bladen als *Seasons* en de opkomst van bandjes als Skik en Rowen Heze. Haartsen (2002) heeft in haar proefschrift onderzocht welke beelden het meest opgenoemd worden door de verschillende discourses. De top 10 van de belangrijkste associaties met het platteland onder het leken discours zijn 'ruimte', 'rust', 'boerderijen', 'koeien', 'weilanden', 'boeren', 'natuur', 'groen', 'dorpen' en 'landbouw'. Het blijkt dat het platteland in Nederland in trek is bij stedelingen. Het gevolg van deze sociale constructie, de toegenomen mobiliteit en de toegenomen welvaart heeft in veel regio's geleid tot suburbanisatie.

Suburbanisatie is alleen mogelijk in bepaalde segmenten van de bevolking: de inwoners moeten er de financiële middelen voor hebben, in staat zijn om afstanden af te leggen en men moet de behoefte voelen om op het platteland te wonen. Door deze selectie zullen dorpen ook van bevolkingssamenstelling veranderen. De nieuwe inwoners hebben andere behoeften. Daarnaast zijn ze mobieler dan de al aanwezige inwoners, werken ze vaak in de stad, en zijn ze dus minder afhankelijk van de lokale voorzieningen. Jongeren trekken vaak weg uit de dorpen, omdat ze gaan studeren of omdat er ergens anders meer kans op werk is, terwijl welgestelde huishoudens die een rustige woonomgeving voor hun kinderen wensen juist dorpen op het platteland waarderen voor de rustige omgeving (Haartsen, 2002). Niet alle dorpen maken dezelfde ontwikkeling door, omdat ze niet allemaal dorpen een gelijke mate van aantrekkelijkheid bezitten (Thissen, 2001). De dorpen die wél als aantrekkelijk gepercipieerd worden, kunnen in absolute zin wellicht meer werkgelegenheid tegemoet zien. Bij elk gezin dat zich voor het eerst vestigt in een gebied ontstaat ongeveer 0,4 arbeidsplaats aan verzorging: bijvoorbeeld een autogarage, een aannemer of een kapper (Strijker, 2000). Blijenberg et al. (1998) beschrijven bijvoorbeeld een groeiend aantal niet-agrarische bedrijven in het Reitdiepgebied. De belangrijkste reden om zich in het Reitdiepgebied te vestigen is de kwaliteit van de woon- en leefomgeving.

1.2 Nieuwe economische activiteiten

Strijker (2000) stelt dat elk nieuwvestigend gezin een aanzienlijke hoeveelheid werkgelegenheid schept. Echter, het is niet zeker dat die 0,4 arbeidsplaats ook daadwerkelijk volledig op het platteland ontstaat, want de nieuwe plattelanders kunnen natuurlijk ook elders in hun behoefte worden voorzien. De nieuwe bewoners op het platteland, zoals beschreven in de vorige paragraaf, zorgen weliswaar voor

nieuwe geldstromen, maar ze zijn wel minder afhankelijk van de lokale voorzieningen dan de al aanwezige bevolking (Thissen, 2001).

De overheid benadrukt dat, ondanks de achteruitgang van de werkgelegenheid in de landbouw en het wegtrekken van de voorzieningen, de dorpen op het platteland economisch vitaal moeten blijven (Nota Ruimte, 2004 en Agenda voor een Vitaal Platteland, 2004). Dit houdt in dat er naar andere manieren moet worden gezocht om werkgelegenheid te creëren voor de plattelandsbewoners; uit de Nota blijkt namelijk dat er vraag is naar plattelandsondernemers die voor nieuwe economische activiteiten zorgen.

Op het platteland zijn er zeker ondernemers in de niet-agrarische sector te vinden. Het volgende citaat van bureau PAU (2002, p23) geeft aan dat er zonder overheidsbemoeienis vanzelf al nieuwe bedrijvigheid ontstaat:

“Ondernemers op het platteland van Hoogeveen hebben een sterke ondernemerszin, enkele ondernemingen zijn uitgegroeid tot grote internationale bedrijven. De ondernemers zijn innovatief en vinden hun weg telkens weer naar nieuwe activiteiten. Dit biedt goede uitgangspunten voor de toekomst van het platteland. Het koesteren van deze bedrijven is van belang voor de toekomstperspectieven en de leefbaarheid van het platteland. Daarbij geldt dat de lokale ondernemers nauw betrokken zijn bij het wel en wee van het dorp. Dat gaat niet alleen direct via hun bedrijf (werkgelegenheid en bestedingen), maar ook indirect dragen zij organisatorisch (bestuursfuncties) en financieel (sponsoring) bij aan nieuwe voorzieningen en/of activiteiten.”

Het voorgaande citaat wil duidelijk maken dat er allerlei nieuwe bedrijvigheid is op het platteland en dat deze bijdraagt aan de leefbaarheid van het gebied. Er zijn talloze voorbeelden te vinden van deze nieuwe bedrijvigheid op het platteland. Het gaat veelal om fabricage van streekproducten, recreatieve ondernemingen, zorgboerderijen, softwarebedrijven en voor Nederland zeldzame agrarische producten (van Broekhuizen, 1997).

Het doel van dit onderzoek is een beeld te schetsen welke economische activiteiten waar te vinden zijn op het Drentse platteland. Daarnaast zal er naar een verklaring voor deze spreiding van economische activiteiten worden gezocht. Bovendien wordt in dit onderzoek beschreven wat de motieven van de ondernemers zijn om zich te vestigen op het platteland.

1.3 Vraagstelling

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

Welke gebieden op het Drentse platteland zijn voor welke ondernemers interessant om zich te vestigen en welke vestigingsplaatsfactoren zijn hierbij van belang voor de ondernemers?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

1. In welke gebieden in Drenthe is welke bedrijvigheid te vinden?
2. Welke invloed heeft het landschap op de economische activiteiten?
3. Welke vestigingsplaatsfactoren zijn van belang voor ondernemers op het Drentse platteland?
4. Hoe waarderen ondernemers in Drenthe het platteland?
5. Hoe zal de bedrijvigheid zich de komende 20 jaar ontwikkelen?

1.4 Relevantie

In deze paragraaf wordt gekeken naar de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie van dit onderzoek.

1.4.1 Wetenschappelijk kader

Haartsen (2002) en Huigen (1996) hebben volgens recente cultureel geografische methoden onderzoek gedaan naar uitspraken van mensen, actoren en discoursen. Zij onderzochten het platteland als sociale constructie. Ook in dit onderzoek, waar het gaat om de mening van de ondernemers, staat de waardering van ondernemers voor het platteland centraal.

In het onderzoek van Thissen et al. (2001) wordt duidelijk dat, naast de culturele autonomie, ook het economische bestaansrecht van dorpen op het platteland aan het veranderen is. Echter, er is geen inventarisatie gedaan, naar wat de ondernemers van de veranderingen vinden en welke perspectieven zij zien in het economische bestaansrecht van het dorp op het platteland. Bovendien is er weinig bekend welke rol ondernemingen kunnen spelen voor de sociale cohesie en leefbaarheid in een dorp. Meester (1999) deed wel onderzoek naar de subjectieve waardering van ondernemers in heel Nederland en Noord-Nederland. Hij onderzocht alleen de belangrijke kernen (groter dan 10.000 inwoners). In dit onderzoek wordt juist gekeken naar ondernemers in de kleine kernen die onderhevig zijn aan veranderingen op het platteland.

1.4.2 Maatschappelijk kader

Nieuwe bedrijvigheid is één van de onderwerpen waar het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zich mee bezighoudt. Zij stelt dat in de Nota Ruimte duidelijk staat omschreven waar Nederland heen moet als het gaat om nieuwe bedrijvigheid op het platteland. De Nota geeft echter een zeer globale invulling. Onder het devies van 'centraal wat moet, decentraal wat kan' wordt er verwezen naar de lagere overheden. Maar ook na inventarisering bij lagere overheden blijkt dat er weinig bekend is over hoe de bedrijvigheid op het platteland gestimuleerd dient te worden.

Dat er wel behoefte is aan het denken over de economische ontwikkelingen en werkgelegenheid op het platteland blijkt uit de communicatie van Minister Veerman naar de SER. In februari 2005 vroeg minister Veerman advies aan de Sociaal Economische Raad over eventuele vormen van bedrijvigheid die het platteland vitaal kunnen houden (Veerman, 2005).

In de Structuurvisie Hoogeveen (KuiperCompagnons, 2004) wordt intensief ingegaan op de toekomstplannen over de omgeving rond Hoogeveen. Uitgebreid komt aan bod wat er moet gebeuren met het landschap; er zijn tevens duidelijke beleidsdoelen gesteld. KuiperCompagnons benadrukt ook dat het belangrijk is om de bedrijvigheid in de kleine kernen te stimuleren, maar nergens staat hoe dit bewerkstelligd dient te worden. Hoe ziet die bedrijvigheid eruit en welke effecten bedrijvigheid heeft op de leefbaarheid van een dorp? Moeten er niet eens gaan nagedacht over *rural marketing* net zoals *citymarketing*?

1.5 Leeswijzer

Eerder is er een beschrijving gegeven van de geschiedenis van de agrarisatie van het West-Europese platteland en er is een beeld geschetst van de nieuwe economische activiteiten op het platteland. Daarna zijn de onderzoeksvragen en de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie behandeld. Hoofdstuk 2 beschrijft het verschil tussen harde en zachte vestigingsplaatsfactoren. Hier zal nader worden toegelicht op welke manieren er onderzoek gedaan kan worden naar vestigingsplaatsfactoren. Verder wordt in het hoofdstuk beschreven welke factoren samenhangen met de aanwezige bedrijvigheid op het Drentse platteland. In hoofdstuk 3 zijn vervolgens de gevolgde onderzoeksmethoden uiteengezet, waarin de keuze voor Drenthe als plattelandsgebied wordt uitgelegd en er omschreven wordt hoe er naar de optimale validiteit en representativiteit gestreefd is. Verder worden hier overige data-analysemethoden toegelicht. Hoofdstuk 4 verschaft inzicht in de gegevens van een databestand dat op basis van gegevens van de Kamer van Koophandel geconstrueerd is om de bedrijvigheid weer te geven. Hier zijn resultaten weergegeven van de spreiding van verschillende typen bedrijvigheid in Drenthe. Vervolgens zijn enkele indicatoren van bedrijven van bedrijvigheid in kaart gebracht. Deze omgevingsfactoren worden getoetst met de typen bedrijvigheid. Daarna wordt in hoofdstuk 5 een casestudy geschetst van de bedrijvigheid aan de hand van één

gemeente: De Wolden. Tenslotte wordt in hoofdstuk 6 een antwoord gegeven op de onderzoeksvragen.

2. Locatiekeuze van ondernemers

Het doel van het onderzoek is om een beeld te schetsen voor welke ondernemers welke gebieden op het Drentse platteland interessant zijn. In dit hoofdstuk wordt uiteengezet wat harde en zachte locatiefactoren zijn en wat deze te maken hebben met het onderzoek. Verder wordt een omschrijving gegeven over padafhankelijkheid van bedrijven (Brouwer, 2005) en voormalig agrarische bedrijven (Daalhuizen, 2004) uit recente proefschriften. Het hoofdstuk sluit af met een omschrijving van mogelijke samenhangen tussen de verschillende typen bedrijvigheid en omgevingsfactoren op verschillende gebieden op het platteland.

2.1 Harde locatiefactoren

Harde locatiefactoren vinden hun grondslag in de neoklassieke locatietheorieën. Deze harde locatiefactoren zijn gebaseerd op kostenminimalisatie en opbrengstenmaximalisatie. Het gaat bij harde locatiefactoren om onderwerpen als grondstoffen- en energieprijzen, transportkosten, beschikbaarheid van productiefactoren, ligging ten opzichte van de arbeidsmarkt en agglomeratievoordelen (Pen, 2002).

In de neoklassieke theorie ligt de centrale vraag niet bij de ondernemer. Deze theorie richt zich op de ondernemer die zijn beslissingen maakt op grond van louter economisch oogmerk; de mens wordt gezien als *homo economicus*, of anders gezegd: de mens wordt gezien als *optimizer*. Hiermee wordt bedoeld dat de ondernemer:

- altijd en uitsluitend uit is op maximalisering van de winst;
- altijd en uitsluitend volledig is geïnformeerd; en
- altijd en uitsluitend in staat is om deze informatie optimaal te kunnen benutten.

Beslissingen van een *optimizer* worden altijd genomen op grond van rationele overwegingen. Subjectieve opvattingen over een gebied passen hier niet in.

De neoklassieke geografische wetenschap is in Duitsland begonnen. Von Thünen (1842) en Weber (1909) zijn bekende Duitse neoklassieke wetenschappers en worden als de 'founding fathers' beschouwd op dit terrein (Meester, 1999)

2.2 Zachte locatiefactoren

In dit onderzoek gaat het echter om ondernemers, dat wil zeggen mensen, die de beslissing nemen om zich ergens te vestigen. De reden waarom ondernemers zich in een bepaald gebied staat onder andere in dit onderzoek centraal. Er zijn veel meer factoren die meespelen bij de vestigingsplaatskeuze van de ondernemer dan alleen de neoklassieke (Pen, 2002). Ondernemers handelen namelijk niet altijd als *optimizer*, maar ook vaak als *satisficer*. Dit betekent dat er niet alleen met kostenbesparende en winstverhogende factoren rekening gehouden dient te worden, maar ook met

affectieve factoren. Deze locatiefactoren kunnen geformuleerd worden als zachte locatiefactoren.

Zachte factoren zijn factoren met emotionele lading die niet verklaard kunnen worden door middel van rationele factoren. De voorkeuren van ondernemers en de context waar de ondernemer in leeft zullen een rol spelen in het beslissingsproces. Van Noort et al. (1999) stellen dat ondernemers van tegenwoordig steeds vaker een locatiekeuze nemen op basis van zachte locatiefactoren.

Humanistische geografen zijn geïnteresseerd in de geografische dimensies van leefwerelden. In plaats van *erklären* gaat het in dit onderzoek om het *invoelend begrijpen* van mensen (De Pater, 1996). Ieder mens is uniek. Een individuele benadering in dit onderzoek is daarom onontbeerlijk. In dit onderzoek is een casestudy gedaan over de diepere grondslagen van de beslissingen van de ondernemers. Bovendien wordt op deze manier inzicht verkregen in de beleving van ondernemen op het platteland van de plattelandsondernemers.

2.3 Padafhankelijkheid

Naast subjectieve vestigingsplaatsvoorkeuren kunnen ook andere factoren van belang zijn voor de aanwezigheid van bedrijvigheid: historische gebeurtenissen en beslissingen hebben invloed op het heden. Gebeurtenissen op vestigingslocaties van bedrijven in het verleden en in het heden kunnen zorgen voor duurzame verbintenissen van een bedrijf op die plek. Zo kan het bijvoorbeeld gebeuren dat slechts enkele actoren uit het verleden ervoor gezorgd hebben dat bijvoorbeeld een heel bedrijventerrein ontstaan is. Toevalligerwijs vestigde een ondernemer zich hier aan het begin van de 19^e eeuw. Generaties lang kon de onderneming blijven overleven en zij ging net zo langverbintenissen aan met haar omgeving (medewerkers, afnemers, leveranciers, overheid) totdat de omgeving een belangrijk element wordt van het imago. Dit wordt *padafhankelijkheid* van bedrijven genoemd. Deze padafhankelijkheid heeft invloed op het ruimtelijke gedrag van bedrijven. Bij oudere bedrijven ontstaat inertie, terwijl jongere bedrijven sneller een andere plek opzoeken, omdat zij lang niet zo verweven zijn met de omgeving als de oude bedrijven (Brouwer, 2005). Zo kan het zijn dat door een "toevallige" gebeurtenis in het verleden een type bedrijvigheid ontstaat die tot de dag van vandaag ergens op het platteland te vinden is. Padafhankelijkheid kan de ruimtelijke inertie van een bedrijf of een bepaald type bedrijvigheid verklaren. Op basis van harde en zachte vestigingsplaatsfactoren kan geconcludeerd worden dat er mogelijk betere plekken voor het bedrijf zijn. Een individuele benadering kan ervoor zorgen dat inzicht wordt verkregen in de achtergronden van de beslissing van ondernemers.

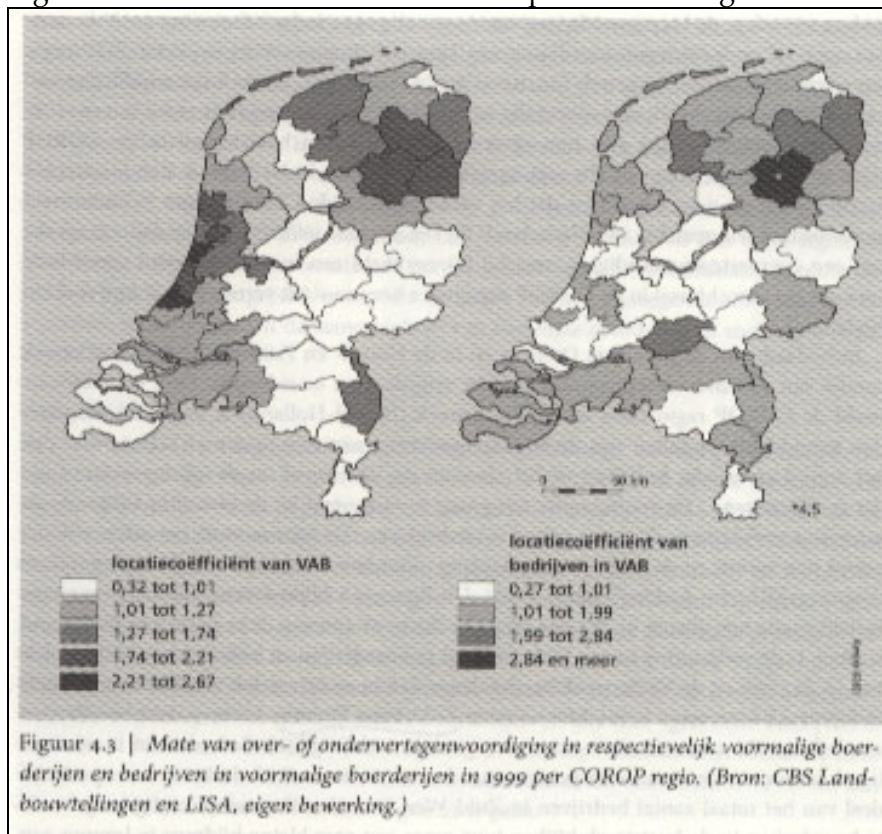
2.4 Voormalig agrarische bedrijven

De Agenda voor een Vitaal Platteland schetst een leefbaar platteland als een gebied 'waar het goed wonen én werken is'. Er moet volgens deze agenda een gezonde

economische en sociale basis zijn met een voorzieningenniveau dat afgestemd is op de behoeften van de plattelandsbewoners. Immers, beide hebben zowel een vitale economie als een vitale gemeenschap nodig (Ministerie van LNV, 2004). De landbouw en alle agribusiness hadden echter in 1999 een bijdrage van 9% aan het gehele BNP in Nederland. De verwachting is dat deze sector een steeds kleiner deel zal uitmaken van het Nederlandse BNP (Gecons, 1999). Conclusie hiervan is dat er relatief steeds minder te verdienen is in de landbouw voor de bewoners.

In het grondgebruik zijn kleine veranderingen merkbaar, maar het aantal agrarische bedrijven loopt sterk terug (het CBS heeft berekend dat van 1980 tot 2000 het areaal landbouwgrond met 3,5% is afgenomen). Doordat veel boerenbedrijven hun activiteiten stoppen komen veel van deze gebouwen leeg te staan. Vaak vindt deze boerderij al snel een nieuwe functie als woonboerderij of als bedrijf. Daalhuizen (2004) beschrijft in haar proefschrift de functieveranderingen van boerderijen op het platteland. Uit het onderzoek blijkt dat hergebruik van voormalige boerderijen een belangrijke bijdrage levert aan de regionale bedrijvigheid van de COROP-regio Zuidwest Drenthe, waarvan ook gemeente De Wolden deel uitmaakt (figuur 2.1). Het gebied vertoont een veel hogere locatietoëfficiënt in het aantal bedrijven in zogenaamde Voormalige Agrarische Bedrijven (VAB's). Veel VAB's zijn eind vorige eeuw veranderd in bijvoorbeeld een meubelstofeerder, een seksboerderij of een autogarage. In dit onderzoek is veel bedrijvigheid in VAB's aantreffen. Hergebruik van boerderijen kan gezien worden als een belangrijke indicator voor functieveranderingen op het platteland (Daalhuizen, 2004).

Figuur 2.1 Locatietoëfficiënt VAB's per COROP-regio

Bron: Daalhuizen (2004)

2.5 Samenhangen

Zoals hiervoor beschreven is, is er sprake van een grote verandering op het platteland en zijn bovendien veel factoren van groot belang wanneer het gaat om een vestigingsplaats voor ondernemingen.

In dit onderzoek wordt getracht vast te stellen welke factoren samenhangen met welke typen bedrijvigheid. Pen (2002) stelt dat sinds eind jaren '70 de neoklassieke, harde vestigingsplaatsfactoren zoals transportkosten en nabijheid van de afzetmarkt minder belangrijk zijn geworden, terwijl zachte locatiefactoren zoals woon- en leefklimaat en representativiteit van het gebied belangrijker zijn geworden voor de vestigingsplaatskeuze van ondernemers in Nederland. Daalhuizen (2004) geeft aan dat dit komt doordat Nederland zich ontwikkeld heeft in de richting van één *urban field*; ondernemers zijn tegenwoordig in staat om in grote delen van Nederland hun bedrijf financieel gezond te houden, omdat de neoklassieke, harde vestigingsplaatsfactoren vrijwel overal aanwezig zijn. In hoofdstuk 4 worden vier verschillende locatiefactoren getoetst die mogelijk samenhangen met verschillende typen bedrijvigheid:

1. bereikbaarheid;
2. leeftijd van de bevolking;
3. bevolkingsconcentraties;
4. grondsoort;

Deze locatiefactoren kunnen niet altijd éénduidig omschreven worden als “zacht” of “hard”. Bereikbaarheid kan namelijk gezien worden als een harde locatiefactor, maar ook als een indicator voor een rustige, landelijke woonomgeving (zacht). Bevolkingsconcentraties kunnen om dezelfde reden gezien worden als zowel een harde locatiefactor als een zachte locatiefactor.

Ad 1. De bereikbaarheid wordt gemeten om te kijken of er geconcludeerd mag worden dat in goed bereikbare gebieden andere bedrijvigheid te vinden is dan in minder bereikbare gebieden. Veel gemeenten adverteren met hun bedrijventerreinen over de goede bereikbaarheid dankzij de snelweg en de nabijheid van steden (gemeente Emmen, 2005). Bereikbaarheid is enerzijds een belangrijke locatiefactor van bedrijvigheid, maar anderzijds een indicator van de woonomgeving. Een mindere bereikbaarheid geeft indicatie van een rustige woonomgeving.

Ad 2. Er wordt in dit onderzoek gezocht naar statistische samenhangen tussen verschillende typen bedrijvigheid en de leeftijd van de bevolking. Ouderen hebben een ander behoeft patroon en zijn minder mobiel. Of de aanwezigheid van een relatief oude bevolking samenhangt met typen bedrijvigheid wordt statistisch weergegeven in hoofdstuk 4.

Ad 3. Bevolkingsconcentraties zijn een indicator van soort woonomgeving. Immers, de dunstbevolkte gebieden zijn landelijke gebieden waar de meeste rust te vinden is.

Die rust is belangrijk voor de waardering van de woonomgeving. Het volgende citaat (Ruimtelijk Planbureau, 2005) omschrijft factoren waarvan de afwezigheid van bevolkingsconcentraties een indicator van zijn.

“Het landelijke karakter van de omgeving, de aanwezigheid van groen, rust, ruimte, veiligheid en de nabijheid van natuur en water zijn meestal bepalende factoren om naar het platteland te verhuizen.”

Ad 4. Door te kijken naar de grondsoort kan wellicht een padafhankelijkheid worden vastgesteld. De grondsoort had vroeger grote invloed op de bedrijvigheid. Afgegraven veengebieden (dalgronden) waren bij uitstek geschikt voor akkerbouw, terwijl op zandgronden soms alleen veeteelt mogelijk is (Berendsen, 1997). De verschillende agrarische bedrijfsvoering van de gebieden trok ook verschillende niet-agrarische bedrijvigheid aan. Tegenwoordig zijn niet-agrarische bedrijven minder afhankelijk van de grond waarop ze gevestigd zijn, maar dit betekent niet dat er onmogelijk een statistisch samenhangen kan worden aangetoond tussen grondsoort en economische bedrijvigheid. Grondsoort kan daarnaast een indicator zijn van een aantrekkelijke woonomgeving. In de zandgebieden in Drenthe vindt men het bosrijke esdorpenlandschap dat als aantrekkelijke woonomgeving gepercipieerd wordt. Een groene woonomgeving en bereikbare natuur vormen één van de belangrijkste vestigingsfactoren voor burgers en bedrijven (Raad Landelijk Gebied, 2005).

2.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk is eerst ingegaan op het onderscheid tussen harde en zachte locatiefactoren. Daarna is omschreven hoe padafhankelijkheid van bedrijven ruimtelijke inertie kan veroorzaken. Deze padafhankelijkheid kan eveneens een clustering van een bepaald type bedrijvigheid verklaren. Vervolgens is uitgelegd dat voormalig agrarische bedrijven een goede mogelijkheid vormen om nieuwe economische activiteiten te ontplooiën. Bovendien is hergebruik van VAB's een belangrijke indicator van functieveranderingen op het platteland. Tenslotte is uitgelegd welke mogelijke samenhangen bestaan tussen typen bedrijvigheid en omgevingsfactoren onderzocht zijn in dit onderzoek.

3. Onderzoeksuitvoering

Onderzocht is welke soorten gebieden op het platteland samenhangen met welke bedrijvigheid. Voordat de resultaten van het onderzoek in hoofdstuk 4 en 5 gepresenteerd worden, zal in dit hoofdstuk eerst uitgelegd worden hoe de resultaten zijn verkregen. Het onderzoeken van de bedrijvigheid is op vier manieren gedaan:

- dataverzameling uit het handelsregister van de Kamer van Koophandel
- de typen bedrijvigheid in kaart brengen op basis van locatietoets
- statistisch samenhangen toetsen tussen vier omgevingsvariabelen en vier typen bedrijvigheid
- casestudyonderzoek

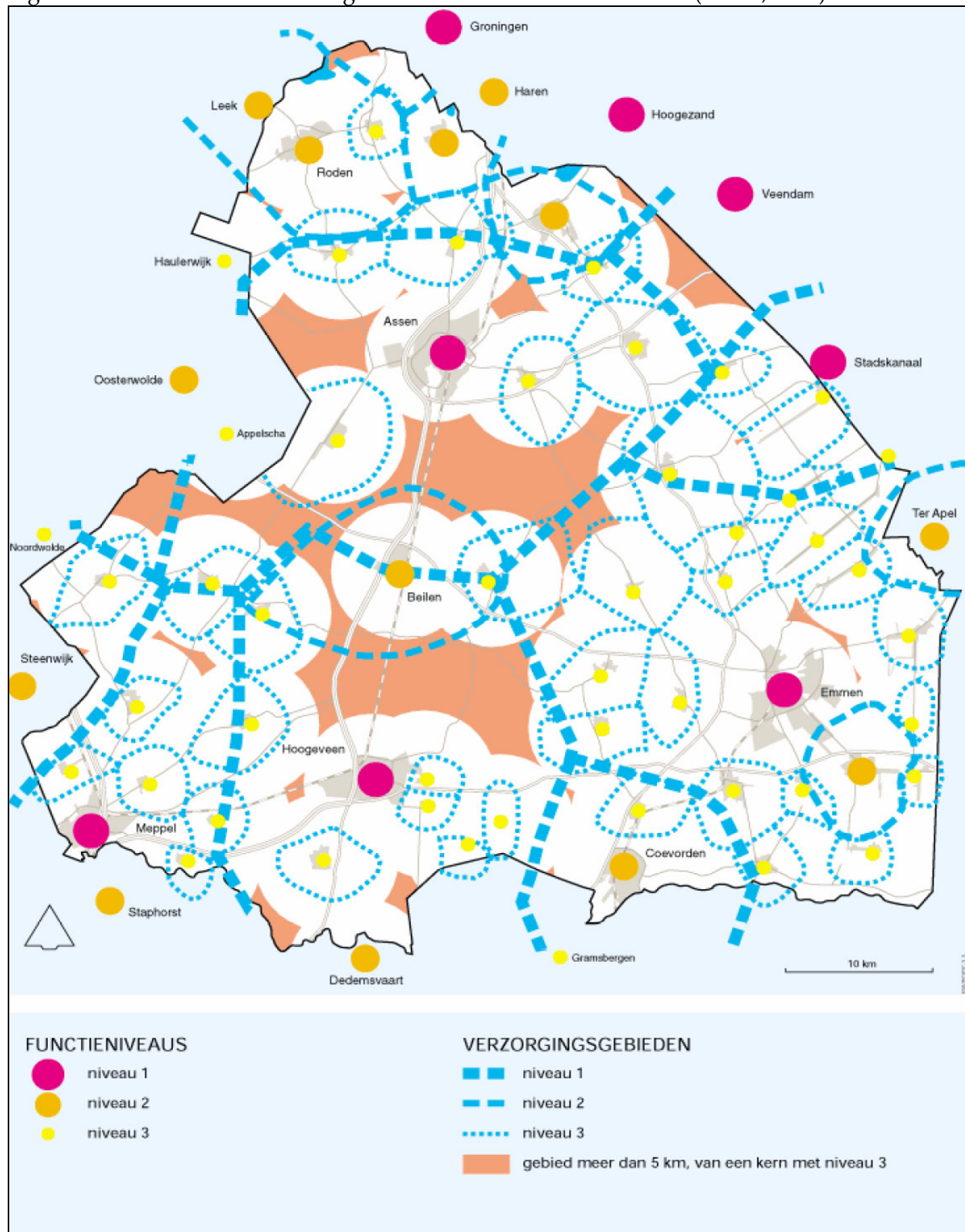
Hoofdstuk 3 begint met een beschrijving van de verantwoording van de gebiedskeuze. Daarna gaat het hoofdstuk in op de dataverzameling: Het onderzoek is gestart met het samenstellen van een databestand waar alle 20.000 inschrijvingen van bedrijven uit het handelsregister van de Kamer van Koophandel in zijn opgenomen. Hoe de dataverzameling uit het handelsregister is gedaan en wat de kwaliteit is van de dataverzameling zal worden uitgelegd. Daarna wordt beschreven hoe de bedrijvigheid op basis van locatietoetsen in GIS-kaarten is samengesteld. Tenslotte wordt verantwoord waarom en hoe het casestudyonderzoek is gedaan.

3.1 Verantwoording gebiedskeuze

Als onderzoeksgebied is in dit onderzoek gekozen voor de provincie Drenthe. De reden hiervoor is dat er in Drenthe geen grote geurbaniseerde gebieden bestaan, bovendien is de verstedelijking laag. Het gebied is voorts bekend bij de onderzoeker en is tevens goed te bereiken.

Het onderscheid tussen platteland en niet-platteland berust op een arbitrale beslissing. Er zijn allerlei methoden om dit onderscheid te maken, bijvoorbeeld op basis van functieniveau en adressendichtheid. In dit onderzoek is gekeken naar het Provinciaal OmgevingsPlan van Drenthe II. Het POPII heeft aan verschillende plaatsen in Drenthe verschillende functieniveaus toegekend (zie figuur 3.1). Het POPII geeft functies aan drie soorten niveaus. Kernen met enkele of geen basisvoorzieningen staan niet op deze kaart. Als dezelfde functietoekenning wordt toegepast op de postcodekaart dan is de uitkomst figuur 3.2. Aan alle lichtgroene gebieden is geen functieniveau toegekend. De gebieden met functieniveau 3 en zonder toegekend functieniveau worden in dit onderzoek als ruraal beschouwd. De gebieden met functieniveau 1 lijken redelijk gespreid te zijn; er is geen postcodegebied aan te wijzen dat op een grotere afstand dan 25 kilometer van een nederzetting met functieniveau 1 ligt.

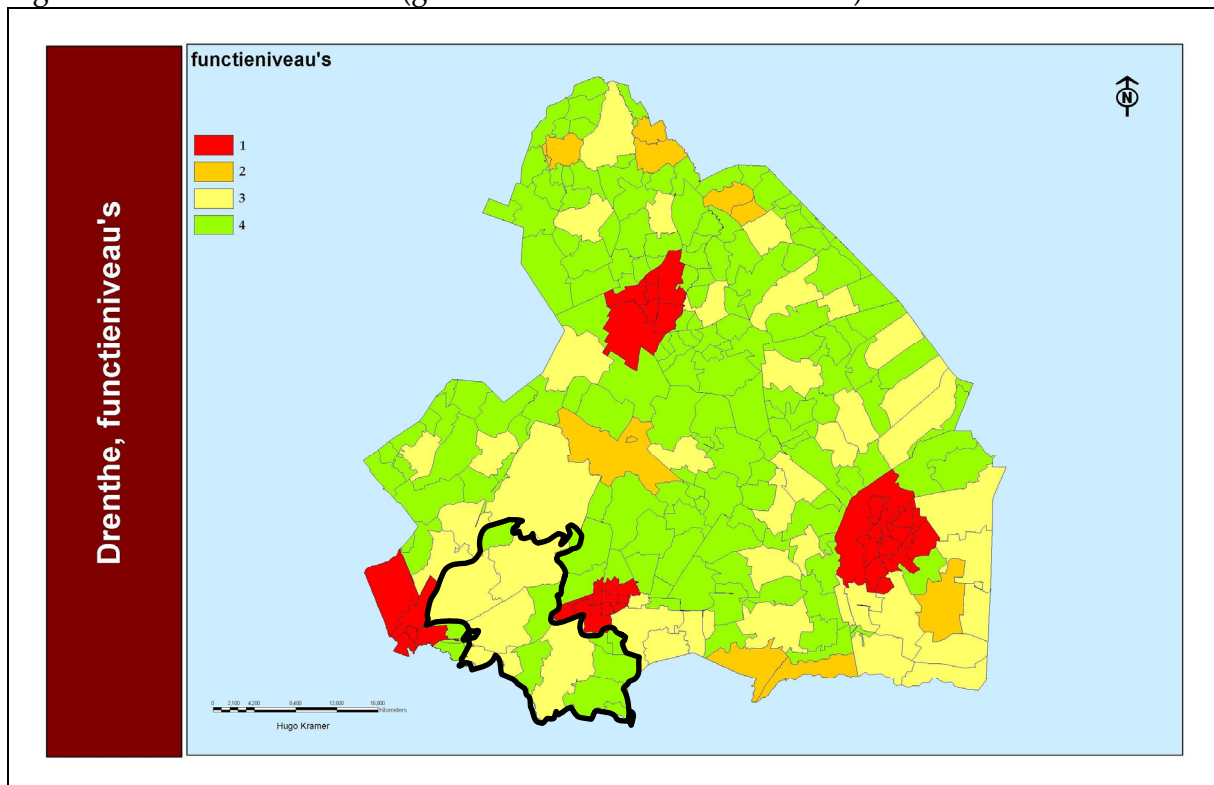
Figuur 3.1 Functieniveaus toegekend door de Provincie Drenthe (POPII, 1998)

Bron: Provincie Drenthe (1998)

Het casestudyonderzoek richt zich specifiek op gemeente de Wolden. Er is voor deze gemeente gekozen, omdat het een gebied is met alle landschapstypen die Drenthe bezit en omdat er geen grote kernen voorkomen (Gemeente De Wolden, 2005).

Figuur 3.2 Functieniveaus (gemeente de Wolden is omcirkeld)

Bron: Provincie Drenthe (1998), eigen bewerking

3.2 Kwaliteit van het bedrijvenbestand

Het eerste deel van het onderzoek bestaat uit een dataverzameling om een beeld te verkrijgen van de bedrijvigheid op het Drentse platteland; alle bedrijven in Drenthe zijn geteld om bedrijvigheid te kunnen bepalen. Hierbij wordt uitgegaan van de definitie van Mak (2001) voor het begrip 'bedrijf':

'een bedrijf is een organisatie die door middel van arbeid, kapitaal en deskundigheid deelneemt aan het economisch verkeer en zich naar buiten toe als een eenheid presenteert'.

Op grond van de Handelsregisterwet 1996 moeten alle ondernemingen die in Nederland gevestigd zijn, in Nederland een nevenvestiging hebben of in Nederland worden vertegenwoordigd door een gevolmachtigde handelsagent, zich inschrijven in het handelsregister. Bovendien moeten alle privaatrechtelijke rechtspersonen die hun zetel in Nederland hebben zich inschrijven, ook wanneer het geen onderneming betreft. Dit kan bijvoorbeeld een stichting zijn, opgericht voor een goed doel (Mak, 2001). Informatie over deze bedrijven is voor iedereen beschikbaar: de adressen kunnen gratis via het Internet opgevraagd worden. Om verdere informatie te krijgen over het bedrijf, bijvoorbeeld over wat de nevenactiviteiten zijn van de onderneming en wanneer het bedrijf is opgericht, moet een klein bedrag aan leges betaald worden.

Voor een beperkt aantal postcodegebieden voor een intensief onderzoek zou er een financiële mogelijkheid zijn om deze gegevens op te vragen, maar voor dit onderzoek is een breed, extensief beeld voldoende. Per postcodegebied kan worden vastgesteld hoeveel bedrijven er zijn van welke rubriek. De rubrieken, geordend

volgens de zogenaamde BIK-code¹, geven aan met welke hoofdactiviteit de onderneming zich bezighoudt. Het register geeft een beperkt overzicht per onderneming; slechts naam, postcode, BIK-code en inschrijfnummer zijn beschreven. Het gaat hier om inschrijvingen die tijdens het onderzoek economisch actief zijn. Faillissementen zijn dus uitgesloten van het onderzoek, evenals stichtingen en verenigingen. Het doel van het onderzoek is meten van commerciële bedrijvigheid en daarom is niet gekeken naar het actieve verenigingsleven op het platteland.

Er moeten drie kanttekeningen geplaatst worden bij het maken van een bedrijvenbestand op deze wijze. Allereerst moet rekening gehouden worden met het feit dat per bedrijf slechts beperkte informatie is gegeven; van alle bedrijven alleen de postcode, de naam en de hoofdactiviteit van desbetreffende inschrijving. Er is niets bekend over de omzet of toegevoegde waarde die het bedrijf produceert evenals het aantal werknemers dat in het bedrijf zijn geld verdient. Sommige bedrijven bestaan uit meer inschrijvingen dan dat ze werknemers telt. Ten tweede gaat het om de hoofdactiviteit van de onderneming, terwijl veel ondernemingen aan meer dan één economische activiteit doen. Een internetbedrijf kan zich bijvoorbeeld naast internetwerkzaamheden bezighouden met het installeren van computers. De “computerinstallatietak” zal dan niet ingeschreven staan in het register en wordt vervolgens niet meegenomen in dit onderzoek. Ten derde worden economische activiteiten, die men in het dagelijkse leven wél zou aanduiden met bedrijvigheid, niet allemaal ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Deze activiteiten zijn voor de Kamer onzichtbaar, terwijl ze toch iets kunnen zeggen over de soort bedrijvigheid op het platteland.

Ondanks deze kanttekeningen geeft het opgevraagde databestand van de Kamer van Koophandel een gedetailleerd en representatief beeld over welke economische activiteiten er plaatsvinden in geheel Drenthe. Het bestand uit ongeveer 20.000 bedrijven waarvan elke hoofdactiviteit is omschreven middels de BIK-code. Tijdens het maken van het bedrijvenbestand heeft de Kamer haar register één keer geactualiseerd. De gegevens afkomstig uit het handelsregister van de provincie Drenthe zijn geactualiseerd op 11 en 18 augustus 2004.

3.3 Locatiecoëfficiënt

Het bedrijvenbestand geeft informatie over het complete bedrijvenpakket gesorteerd op BIK-code van Drenthe in postcodes. Omdat de BIK-indeling bedrijven ingedeeld in 600 rubrieken is, is ervoor gekozen om deze rubrieken samen te voegen tot acht klassen (zie tabel 3.1).

¹ BIK-code Het codesysteem van de kamers heet: Bedrijfsindeling kamers van koophandel, afgekort BIK. De kamers van koophandel geven iedere inschrijving in het Handelsregister een code waarmee de activiteit wordt aangeduid. Dit codesysteem is in mei 1995 geheel herzien.

Tabel 3.1 Indeling in klassen

Klasseomschrijving	Bik-codes	Klassecode	Aantal bedrijven
Landbouw, visserij en mijnbouw	010000-145000	A	745
Industrie	150000-410000	B	1081
Bouw	450000-455000	C	2352
Handel en winkels	500000-527402	D	7309
Horeca	550000-555200	E	1325
Transport, distributie en communicatie	600000-642003	F	712
Financiële instellingen, onroerend goed en verhuur	650000-714054	G	1445
Overig	720000-990000	O	5127
Totaal			20096

Vervolgens zijn alle bedrijven gerangschikt op postcodegebied. Op die manier is een overzicht verkregen van alle bedrijvigheid in Drenthe. Daarna zijn de locatiecoëfficiënten van alle postcodegebieden berekend. Locatiecoëfficiënten geven de mate van over- of ondervertegenwoordiging in een postcodegebied weer, ten opzichte van het referentiegebied, in dit geval de provincie Drenthe. Locatiecoëfficiënten worden gebruikt als maat voor de concentratie van economische activiteiten als werkgelegenheid en bedrijvigheid. Locatiecoëfficiënten geven de verhouding weer tussen het aandeel van de klasse (R_i/N_i) in het deelgebied en het aandeel van de rubriek in het referentiegebied (R/N). Het postcodegebied is hierbij onderdeel van het referentiegebied. Op basis van deze locatiecoëfficiënten zijn de vier typen bedrijvigheid weergegeven in GIS-kaarten.

3.4 Statistisch samenhangen toetsen

Vier typen bedrijvigheid zijn in kaarten gebracht. Bovendien zijn enkele omgevingsvariabelen in kaarten vastgelegd. Er is getracht een samenhang te zoeken tussen de omgevingsvariabelen en met de over- dan wel ondervertegenwoordiging in de postcodegebieden. Hiervoor zijn er kruistabellen in SPSS geconstrueerd, waarvan een overzichtstabel te vinden in bijlage II. Om de onafhankelijke variabelen ook in de kruistabellen te plaatsen moesten ook zij geëvalueerd worden. Op basis van de Chi-square-toets (Pearson) is er gekeken of er aangetoond kan worden dat een ondervertegenwoordiging significant vaker voorkomt in gebieden met een bepaalde eigenschap. De Cramer's V geeft aan hoe sterk het gevonden verband is.

3.5 Verantwoording casestudyonderzoek

Door middel van het opvragen van data, het construeren van kaarten en het zoeken naar statistische verbanden kan er wellicht "iets" gezegd worden van de bedrijvigheid van Drenthe. Dit is slechts een inventarisatie van welke factoren eventueel samenhangen met de bedrijvigheid van Drenthe. Zoals in paragraaf 2.5 is geschreven, zijn er meer factoren die samenhangen met de bedrijvigheid in een bepaald gebied. Bovendien kan de bedrijvigheid niet als één generaliseerbaar fenomeen beschouwen. Elke ondernemer, elk bedrijf en elk gebied is uniek (zie 2.2).

Om de spreiding van de verschillende bedrijfssectoren beter te kunnen begrijpen is casestudyonderzoek nuttig.

Bij een casestudyonderzoek gaat het om de bestudering van een sociaal verschijnsel in een bepaald gebied in een bepaalde periode. Er moeten verschillende databronnen gebruikt worden om triangulation te bevorderen, waardoor de betrouwbaarheid, de validiteit en de representativiteit zullen toenemen. Hierbij is de onderzoeker gericht op gedetailleerde beschrijvingen van tal van variabelen. Deze beschrijvingen en verklaringen worden getoetst door ze aan de onderzochten zelf voor te leggen (Swanborn, 1996). Het gaat hier over een intensieve vorm van onderzoek doen waar een groot aantal variabelen wordt onderzocht bij een klein aantal respondenten. Generaliseerbaarheid is door het kleine aantal respondenten gering.

Het onderzoek start met een extensief onderzoek waar slechts een klein aantal variabelen wordt onderzocht van 20.000 bedrijven om daarna verder te gaan met een intensief onderzoek onder een klein aantal respondenten. Voor het casestudyonderzoek is gemeente De Wolden gekozen. In de Wolden zijn acht ondernemers geïnterviewd: twee landbouwondernemers, twee bouwondernemers, twee horecaondernemers en twee transportondernemers. Allen zijn gevestigd in een gebied waar een oververtegenwoordiging van het type bedrijvigheid te vinden is. Op deze manier ontstaat de mogelijkheid iets te kunnen zeggen over de achtergronden van deze bedrijvigheid in dit dorp. Er zijn tevens sleutelinformanten geïnterviewd, namelijk de ambtenaar van VROM bij de gemeente de Wolden en de voorzitter van het ondernemersplatform "De Wolden". Er is gewerkt met een halfgestructureerd interview, zodat er ruimte is voor verdere verkenning van de overwegingen van de ondernemer.

3.6 Samenvatting

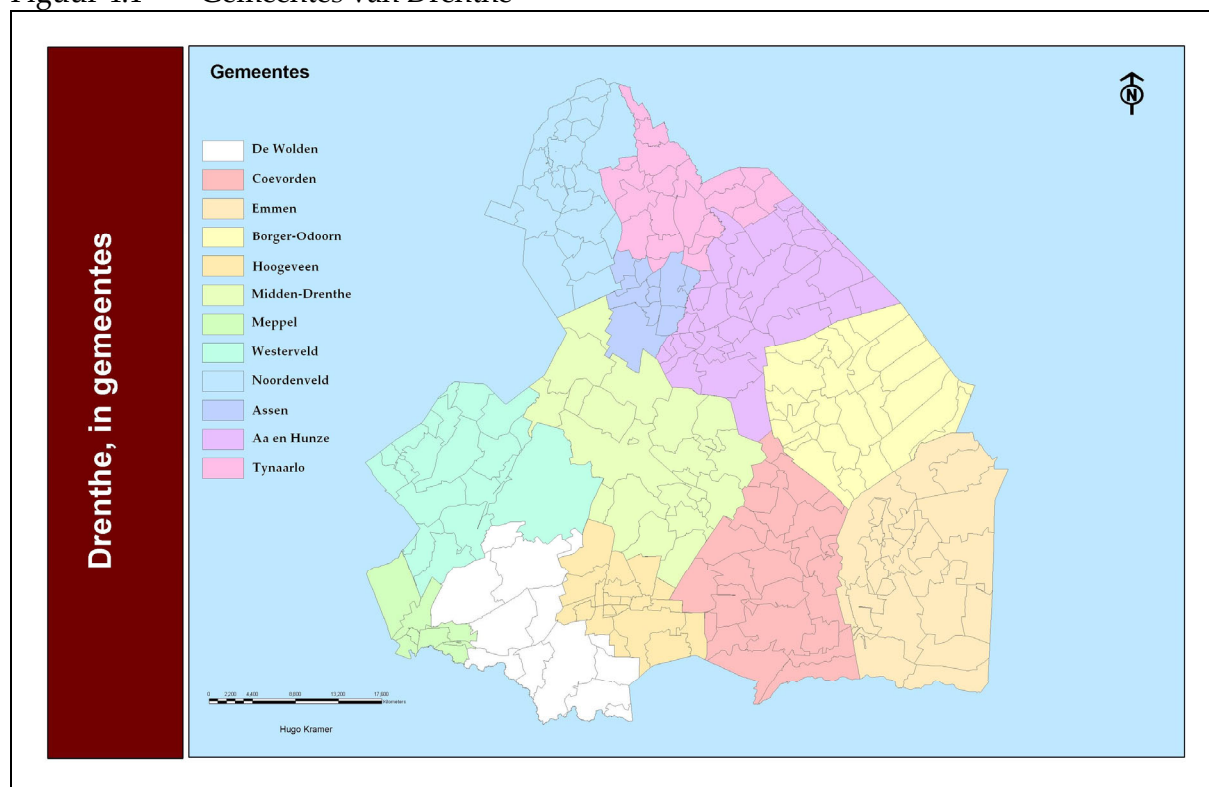
In dit hoofdstuk is de onderzoeksuitvoering uiteengezet. Het onderzoek begint met een weergave van alle onafhankelijke variabelen uit de onderkant van het conceptueel model. Vervolgens gaat het verder met het weergeven van vier typen bedrijvigheid. Dan worden op basis van statistische analyse enkele mogelijke samenhangen beschreven tussen de aanwezigheid van de typen bedrijvigheid en de omgevingsvariabelen. De laatste paragraaf omschrijft hoe en waarom het casestudyonderzoek gedaan is.

4. Analyse bedrijvigheid in Drenthe

Welke bedrijvigheid is in welke gebieden in Drenthe te vinden? Deze vraag zal worden beantwoord in dit hoofdstuk. Het hoofdstuk begint met een omschrijving van de vier verschillende soorten bedrijvigheid in Drenthe. In kaart is gebracht in welke postcodegebieden een onder- of oververtegenwoordiging te vinden is in de landbouw, in de bouwnijverheid, in de horeca en in de transportsector. Vervolgens is er een omschrijving gegeven van de omgevingsvariabelen, te weten de bereikbaarheid, de leeftijd van de bewoners, bevolkingsconcentraties en de grondsoorten. Alle informatie is gebaseerd op gegevens van de Kamer van Koophandel en het CBS. Vervolgens wordt er in 4.3 beschreven welke omgevingsvariabelen samenhangen met de verschillende soorten bedrijvigheid.

Sinds de gemeentelijke herindeling in 1998 bestaat de provincie Drenthe uit 12 gemeentes. De ligging van deze gemeentes is te zien in figuur 4.1.

Figuur 4.1 Gemeentes van Drenthe

Bron: CBS (2004), eigen bewerking

4.1 Locatie van de bedrijvigheid

Alle bedrijven zijn voor dit onderzoek gelokaliseerd op basis van postcode en geclassificeerd op basis van BIK-code. Er zijn acht verschillende soorten bedrijven te onderscheiden: landbouw en hieraan gerelateerde bedrijvigheid; industrie; bouwnijverheid; winkels/handel; horeca; transport/distributie/communicatie; financiële instellingen/onroerend goed/verhuur; en overige bedrijven. In dit onderzoek wordt ingegaan op de aanwezigheid van landbouw en de hieraan

gerelateerde bedrijvigheid, bouwnijverheid, horeca en transport/distributie/communicatie. De resultaten zijn berekend op basis van locatiecoëfficiënten.

4.1.1 Landbouw

Figuur 4.2 geeft een enigszins vertekend beeld, want veel van de gebieden die rood zijn, doen, vanwege het lage inwonertal, niet mee in de selectie, terwijl er toch relatief veel agrarische bedrijvigheid te vinden kan zijn. Er is een duidelijke ondervertegenwoordiging in de vier grote kernen. De gebieden met een hoge vertegenwoordiging van landbouw vormen meestal een aaneengesloten gebied. Drie grote aaneengesloten gebieden met een grote oververtegenwoordiging aan landbouwbedrijvigheid zijn te vinden ten noorden van Hoogeveen, ten zuidoosten van Emmen en ten zuiden van Assen.

4.1.2 Bouwnijverheid

Onder de bouwnijverheid valt een breed scala aan bedrijven. Niet alleen bouwbedrijven maar ook installatiebedrijven, klussenbedrijven, stratenmakers en loodgieters vallen binnen deze klasse. In figuur 4.3 zijn er twee grote aaneengesloten gebieden te vinden met veel bedrijvigheid in de bouwnijverheid, namelijk ten zuidoosten van Hoogeveen en ten westen van Assen.

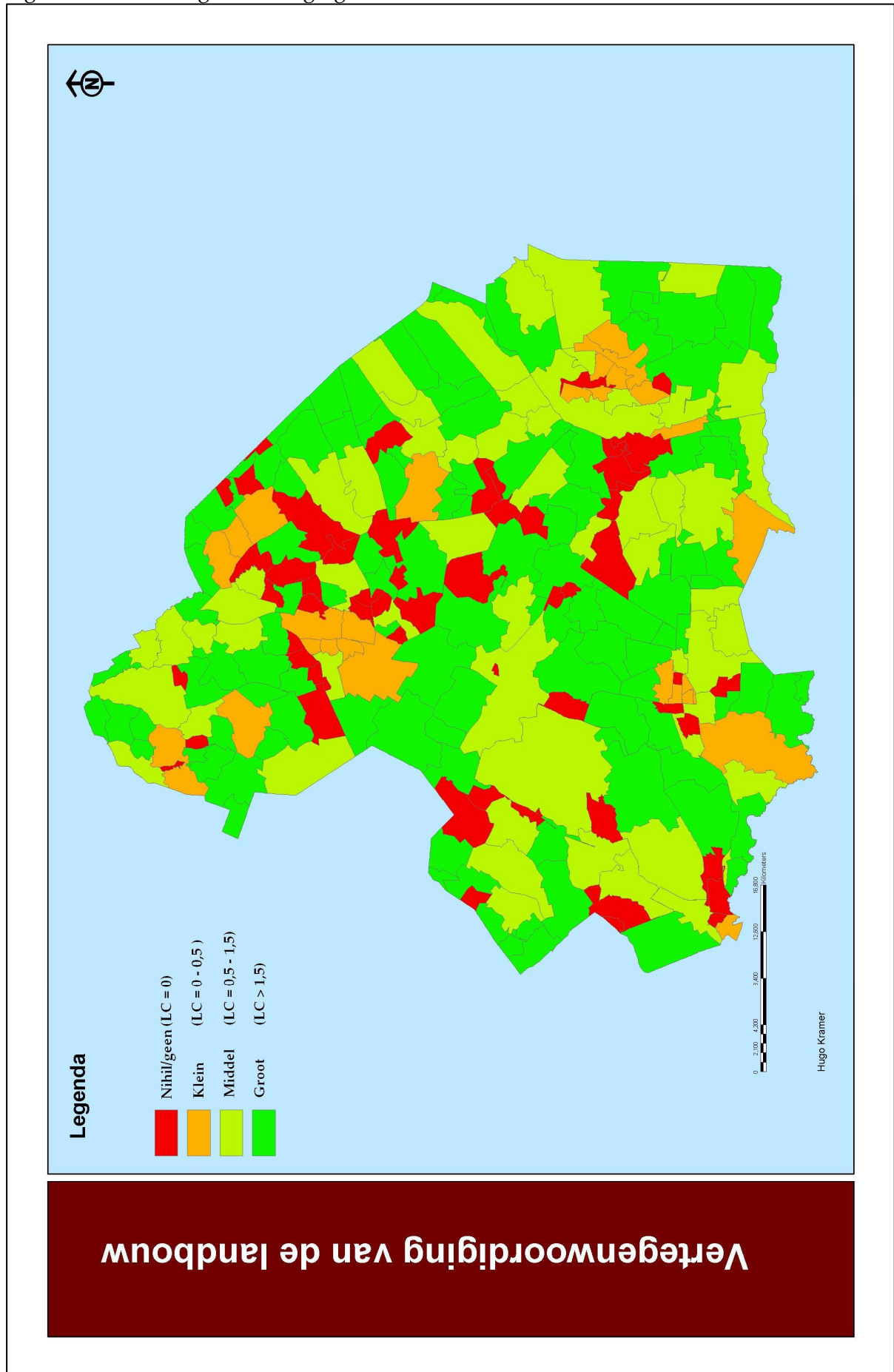
4.1.3 Horeca

Van de horecabedrijvigheid is een groot gedeelte toerismebedrijvigheid. De mensen die vrije tijd hebben en uitstapjes maken zijn grootgebruikers van hotels, campings en restaurants. In de grote kernen heeft altijd één postcodegebied een grote oververtegenwoordiging aan horecabedrijven, namelijk het (uitgaans)centrum. Verder is in figuur 4.4 de oververtegenwoordiging ten oosten en ten westen van Beilen opvallend.

4.1.4 Transport

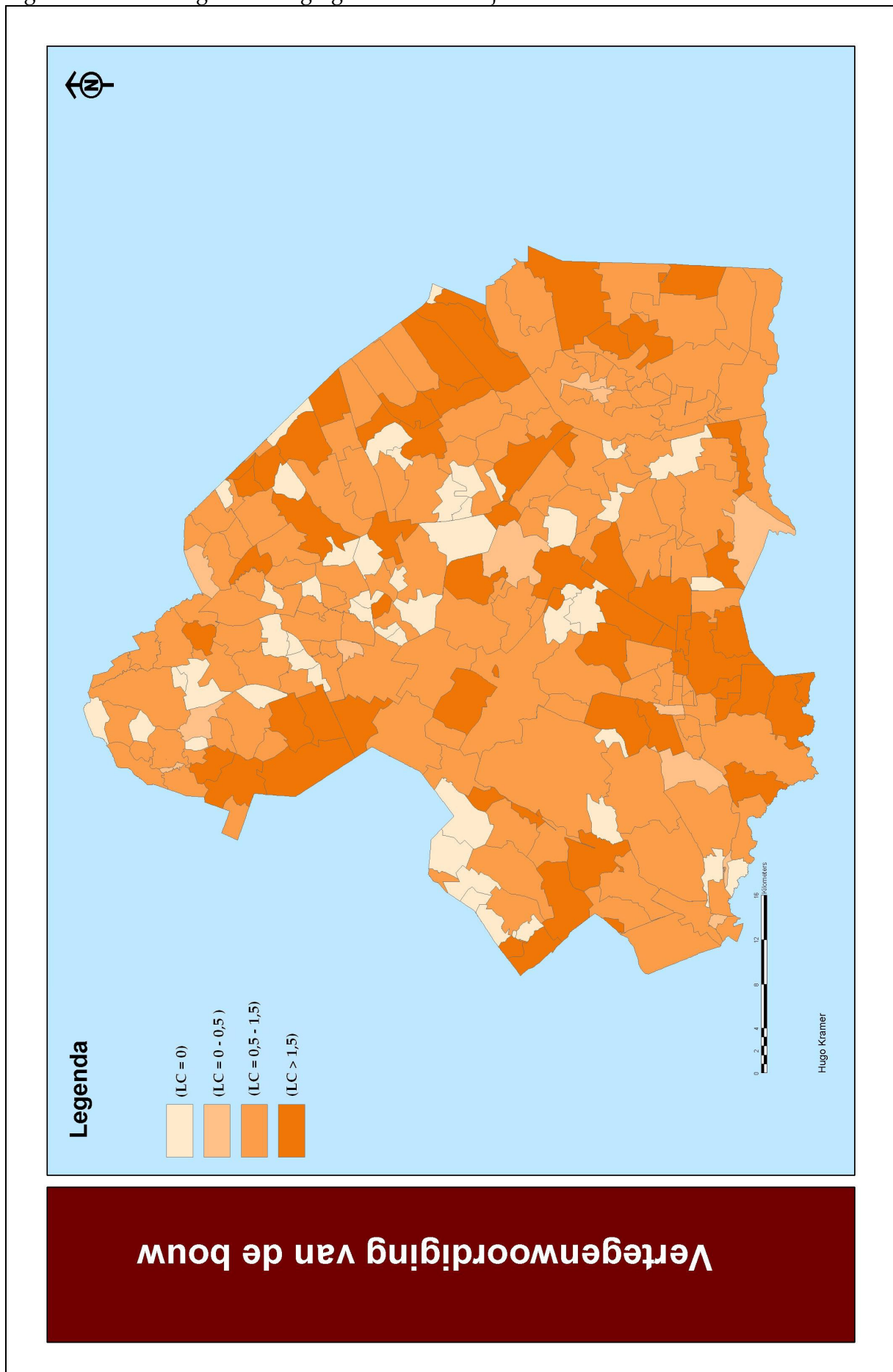
In de transportsector vallen niet alleen transportbedrijven maar ook distributie- en communicatiebedrijven. In het al eerder beschreven minder bereikbare gebied in Midden-Drenthe (zie figuur 4.6 en 4.7) lijkt er ook een sterke ondervertegenwoordiging te zijn als het gaat om bedrijven in de transportsector. Uit figuur 4.5 blijkt dat er tussen Hoogeveen en Meppel een groot aaneengesloten gebied waar is te nemen waar juist een oververtegenwoordiging aan transportbedrijven te zien is. Dit zou verband kunnen hebben met de locatie aan de A28, de ligging van de knooppunten Lankhorst en Hoogeveen en de relatief korte afstand tot Hoogeveen en Meppel. Echter, er het zou ook kunnen samenhangen met de nabije ligging van het gebied ten opzichte van de Randstad.

Figuur 4.2 Vertegenwoordiging van de landbouw

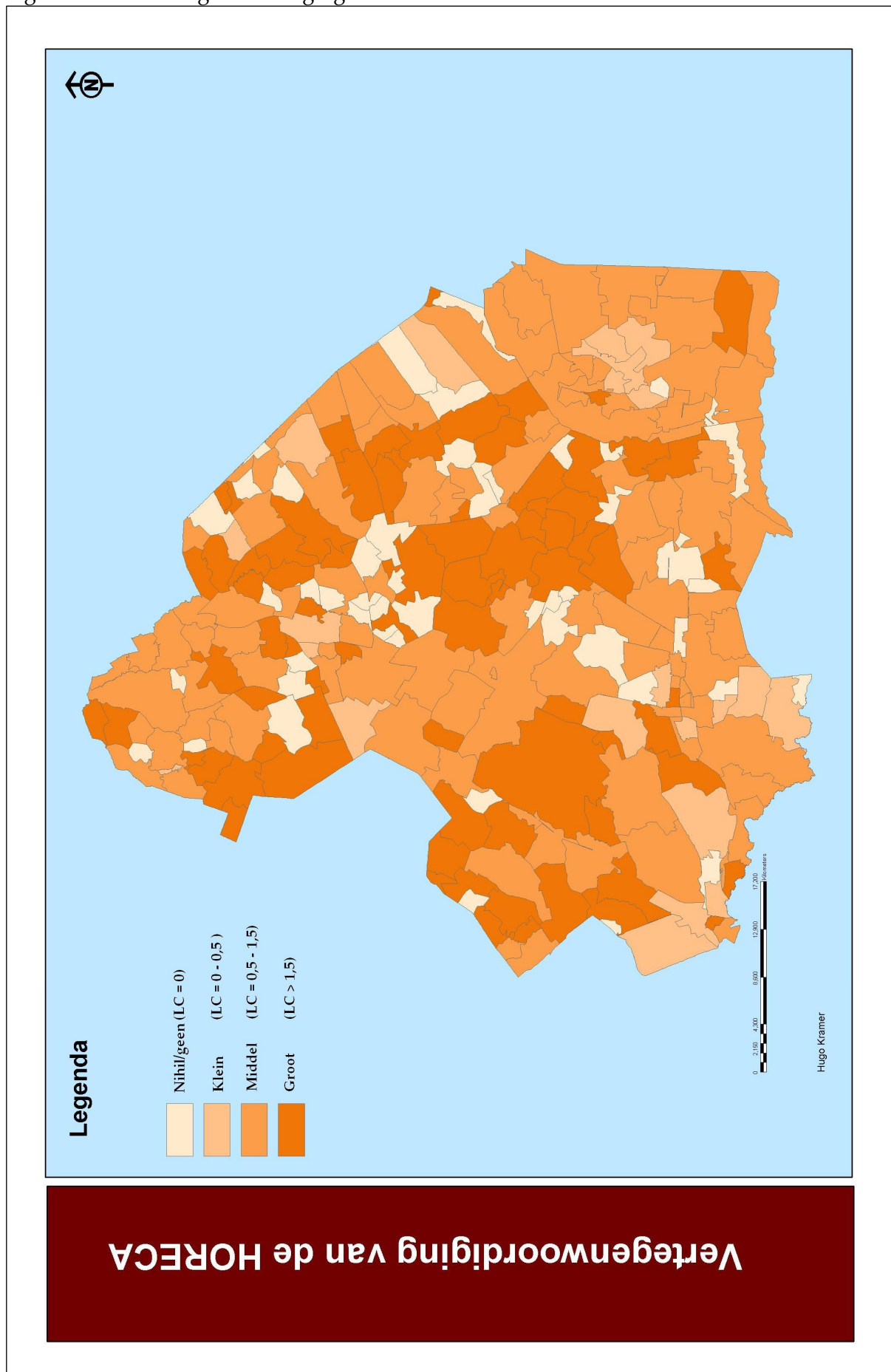
Bron: Kamer van Koophandel (2004), eigen bewerking

Figuur 4.3 Vertegenwoordiging van de bouwnijverheid

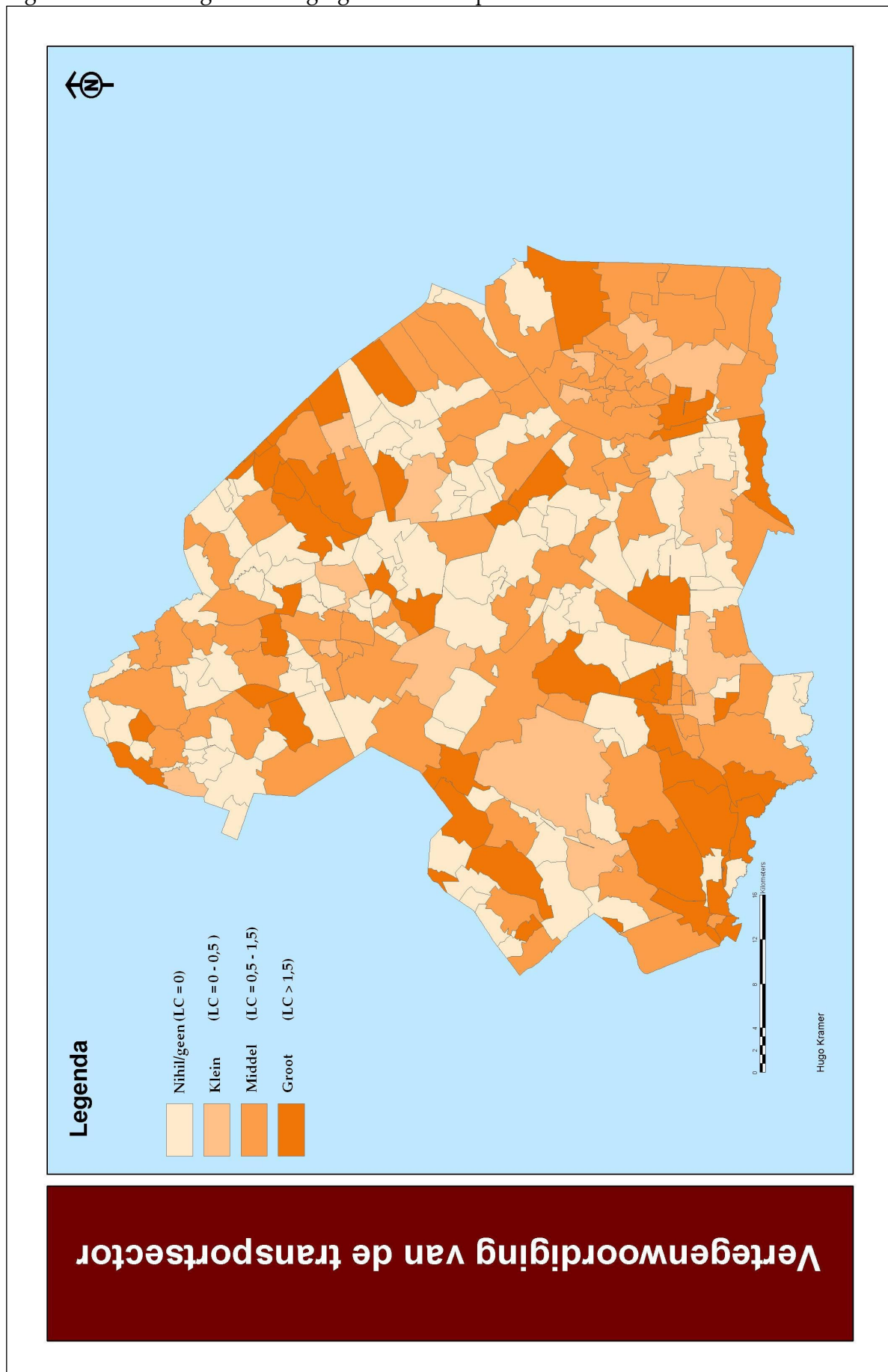
Bron: Kamer van Koophandel (2004), eigen bewerking

Figuur 4.4 Vertegenwoordiging van de horeca

Bron: Kamer van Koophandel (2004), eigen bewerking

Figuur 4.5 Vertegenwoordiging van de transportsector

Bron: Kamer van Koophandel (2004), eigen bewerking

4.2 Omgevingsvariabelen

Om de verschillende typen bedrijvigheid uit paragraaf 4.1 te verklaren is gekozen om met vier omgevingsvariabelen (harde en zachte locatiefactoren) te toetsen of er een statistisch samenhangen bestaat. Deze vier omgevingsvariabelen zijn bereikbaarheid, leeftijd van de bewoners, bevolkingsconcentraties en grondsoort. Hierbij moet opgemerkt worden dat bereikbaarheid opgedeeld is in twee onderliggende variabelen, namelijk “afstand tot een gebied met functieniveau 1” en “afstand tot de snelweg”; en dat bevolkingsconcentraties opgedeeld is met de onderliggende variabelen “aantal bewoners” en “bevolkingsdichtheid”.

4.2.1 Bereikbaarheid

Bereikbaarheid van een gebied heeft mogelijk invloed op de bedrijvigheid. Immers, goed bereikbare gebieden lijken interessant voor transportondernemingen (zie 2.5). De bereikbaarheid is in figuur 4.6 en figuur 4.7 geoperationaliseerd op twee manieren; de afstand tot de snelweg en de afstand tot een gebied met functieniveau 1.

In figuur 4.6 zijn vier gradaties van bereikbaarheid voor gebieden weergegeven. De gebieden vlakbij afritten van de snelwegen in Drenthe, de A28 en A37, zijn lichtgekleurd, de anderen donkerder. Op deze kaart lijkt Zuidwest Drenthe de beste bereikbaarheid heeft. Vooral het oosten en het midden van Drenthe lijken ver van de snelweg af te liggen. De grensgebieden liggen minder dicht bij de snelweg.

Uit figuur 4.7 blijkt dat de vier grote kernen goed zijn verspreid over Drenthe; Meppel ligt namelijk in het zuidwesten, Hoogeveen in het zuiden, Emmen in het oosten en Assen in het Noorden, dus allen op ongeveer 20 kilometer uit elkaar. Verder zijn er in Drenthe ook gebieden die onder het verzorgingsgebied vallen van de grote kernen uit de provincie Groningen. Vooral de locaties van de gemeentes Borger-Odoorn en Aa en Hunze lijkt op figuur 4.7 beter ontsloten dan op figuur 4.6. Figuur 4.7 verduidelijkt echter de afgelegen ligging van midden en het westen van Drenthe.

Op basis van de twee figuren kan geconcludeerd worden dat het midden van Drenthe een afgelegen ligging heeft. Ook het uiterste westen ligt afgelegen en zou dus minder aantrekkelijk zijn voor bedrijven die bereikbaarheid als belangrijke locatiefactor achten.

4.2.2 Leeftijd bewoners

Oude mensen hebben behoefte aan andere voorzieningen dan jonge mensen. Dit hangt wellicht samen met het soort bedrijven in een gebied. Als er naar figuur 4.8 gekeken wordt lijkt het platteland van Drenthe niet echt onderhevig aan vergrijzing. De relatief jonge plattelandsbevolking compenseert de relatief hoge leeftijd van de nieuwkomers. Slechts in een paar gebieden op het platteland is de gemiddelde leeftijd hoog (gemiddelde leeftijd > 45), maar daar staat tegenover dat er ook gebieden zijn waar de gemiddelde leeftijd laag is (gemiddelde leeftijd < 35).

4.2.3 Bevolkingsconcentraties

In totaal had Drenthe op 1 januari 2004 483.000 inwoners. In de figuren 4.9 en 4.10 is op twee manieren per postcodeniveau aangegeven waar de bevolkingsconcentraties in Drenthe het hoogst zijn. Figuur 4.9 geeft aan of het inwonertal in de postcodegebieden hoog, midden of laag is en figuur 4.10 geeft de bevolkingsdichtheid per km² weer. Figuur 4.10 geeft een duidelijk beeld van de volle en lege gebieden. Het gebied rondom Beilen is het dunst bevolkt. Met andere woorden: in het hart van Drenthe wonen de minste mensen per km².

De verdeling van de inwoners over de gebieden met functieniveau 3 en zonder functieniveau zijn eveneens een interessant gegeven. Uit tabel 4.1 kan het percentage mensen dat in de kleine kernen woont, worden afgelezen. Een uitgebreid overzicht van de vier functieniveaus en haar kenmerken staat in bijlage III.

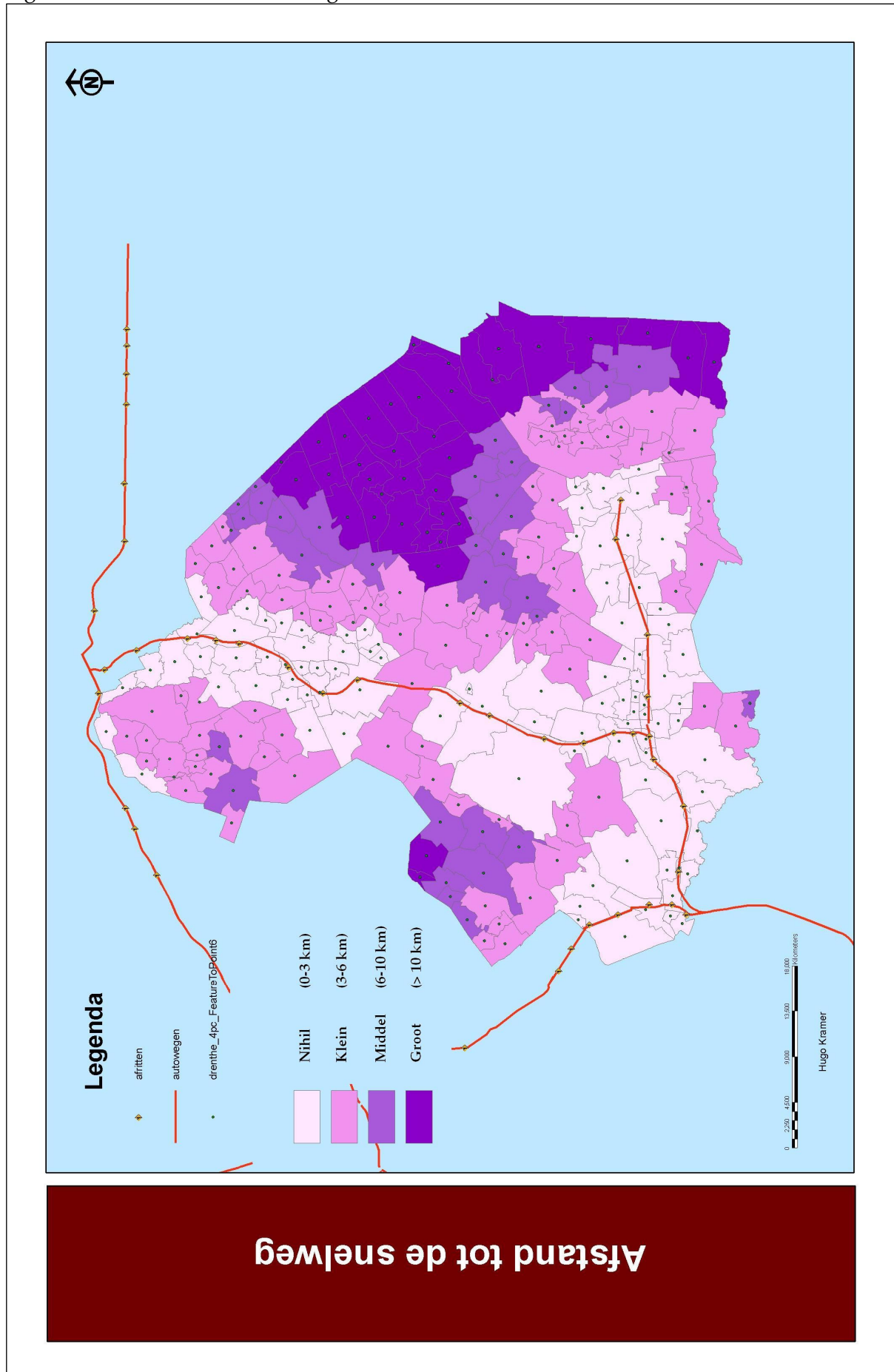
Tabel 4.1 Het percentage inwoners dat in de kleine kernen woont

Functieniveau 3	In de plaatsen die in de derde categorie vallen wonen 138.515 mensen. In deze kernen met een lokale verzorgingsfunctie liggen 41 postcodegebieden. Het gemiddeld aan inwoners per postcodegebied is ongeveer 3400 inwoners. In de kernen die onder het derde niveau vallen woont 28,8% van de inwoners van Drenthe.
Gebieden zonder toegekend functieniveau	De kernen zonder toegekend functieniveau zijn vernoemd naar alle grootste kernen van de overige postcodegebieden. Toch wonen 81.260 Drenten, oftewel 16,9%, in deze gebieden. In de 166 verschillende postcodegebieden wonen gemiddeld nog geen 490 per gebied.

4.2.4 Grondsoort

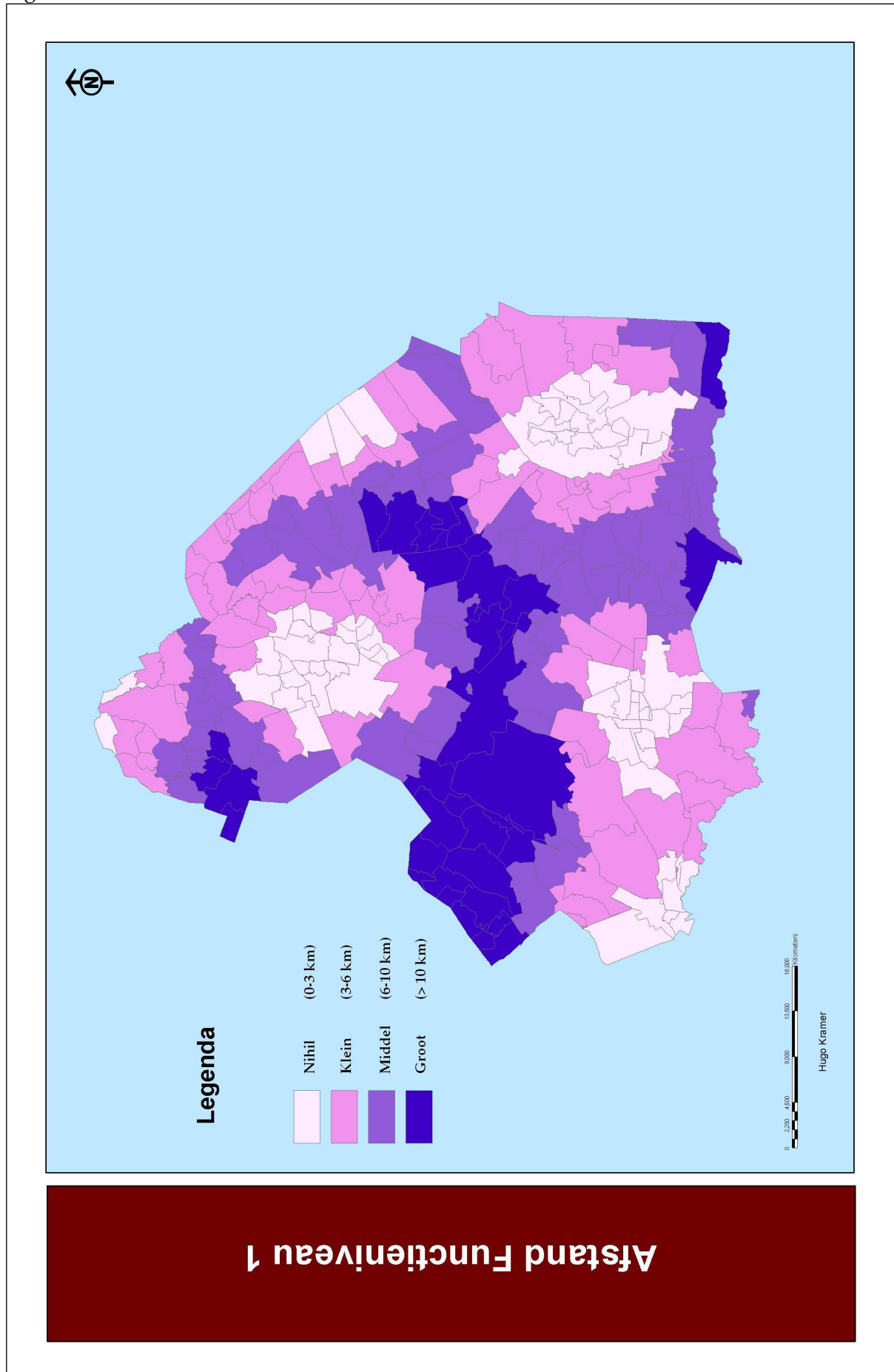
Het huidige Drenthe bestaat voor een groot deel uit Pleistocene afzettingen, zoals dekzand en keileem. Er is ook een gedeelte waar het grondwater stagneerde door de keileemlaag en waar in het Holoceen hoogveen werd afgezet. De twee gebieden hebben een totaal verschillende cultuurlandschappelijke waarde. De zandgebieden waren al veel eerder bewoond. De bedrijvigheid in de natte veengebieden ontstond daarom veel later dan op de zandgronden. In figuur 4.11 zijn de veen- en zandgebieden te zien. Sommige gebieden zijn aangeduid als moerig. Dit is een grondsoort dat tussen veen en zand in zit. De roze gebieden zijn gebieden waar geen duidelijk authentiek bodemprofiel te herkennen is. Ten oosten van Emmen vindt men het grootste veengebied, maar ook bij Hoogeveen en ten westen van Assen is een veengebied te vinden. De rest van Drenthe wordt gekenmerkt door zandgronden.

Figuur 4.6 Afstand tot snelweg

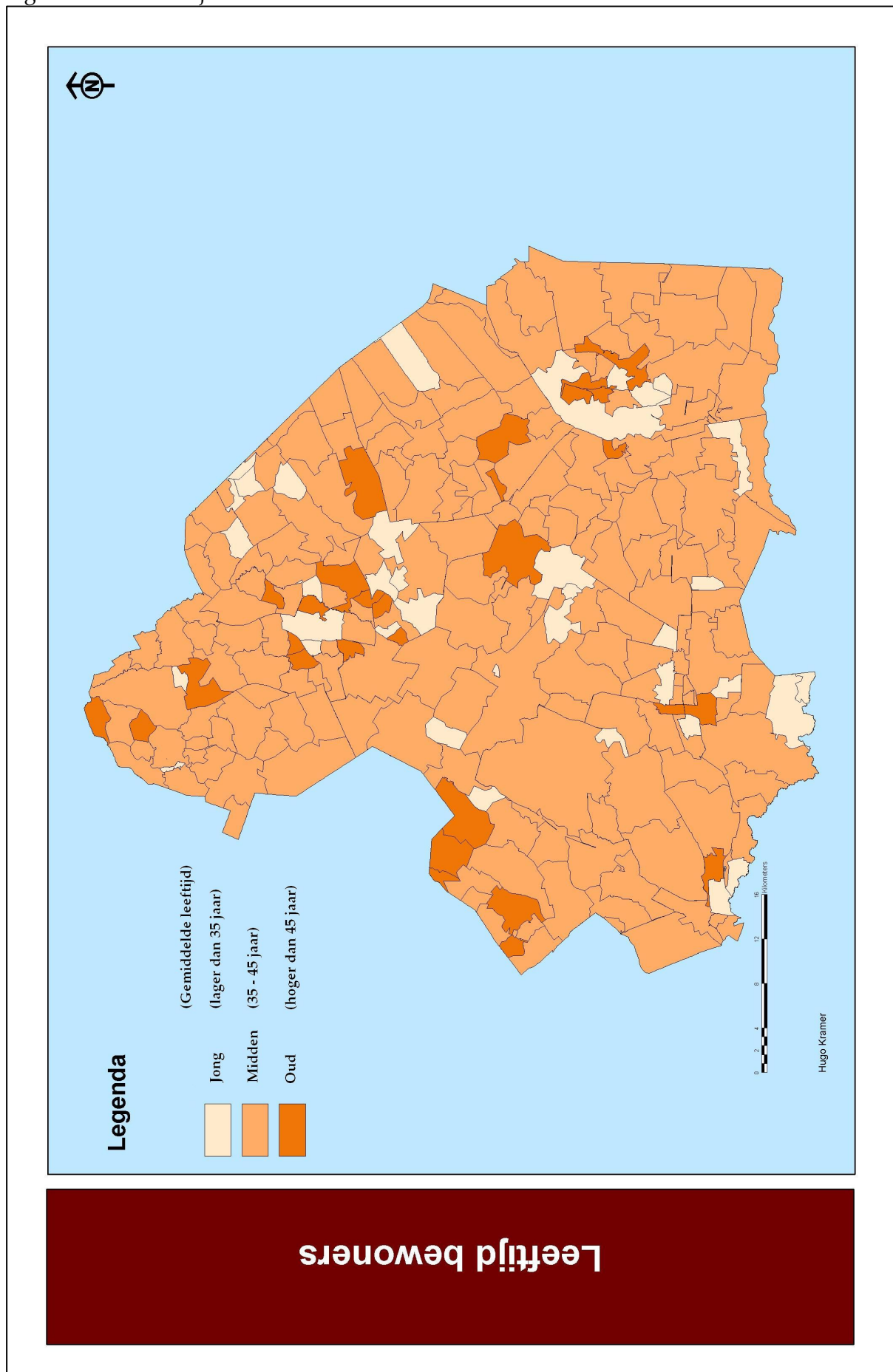
Bron: Rijksuniversiteit Groningen (2005), eigen bewerking

Figuur 4.7 Afstand tot functieniveau 1

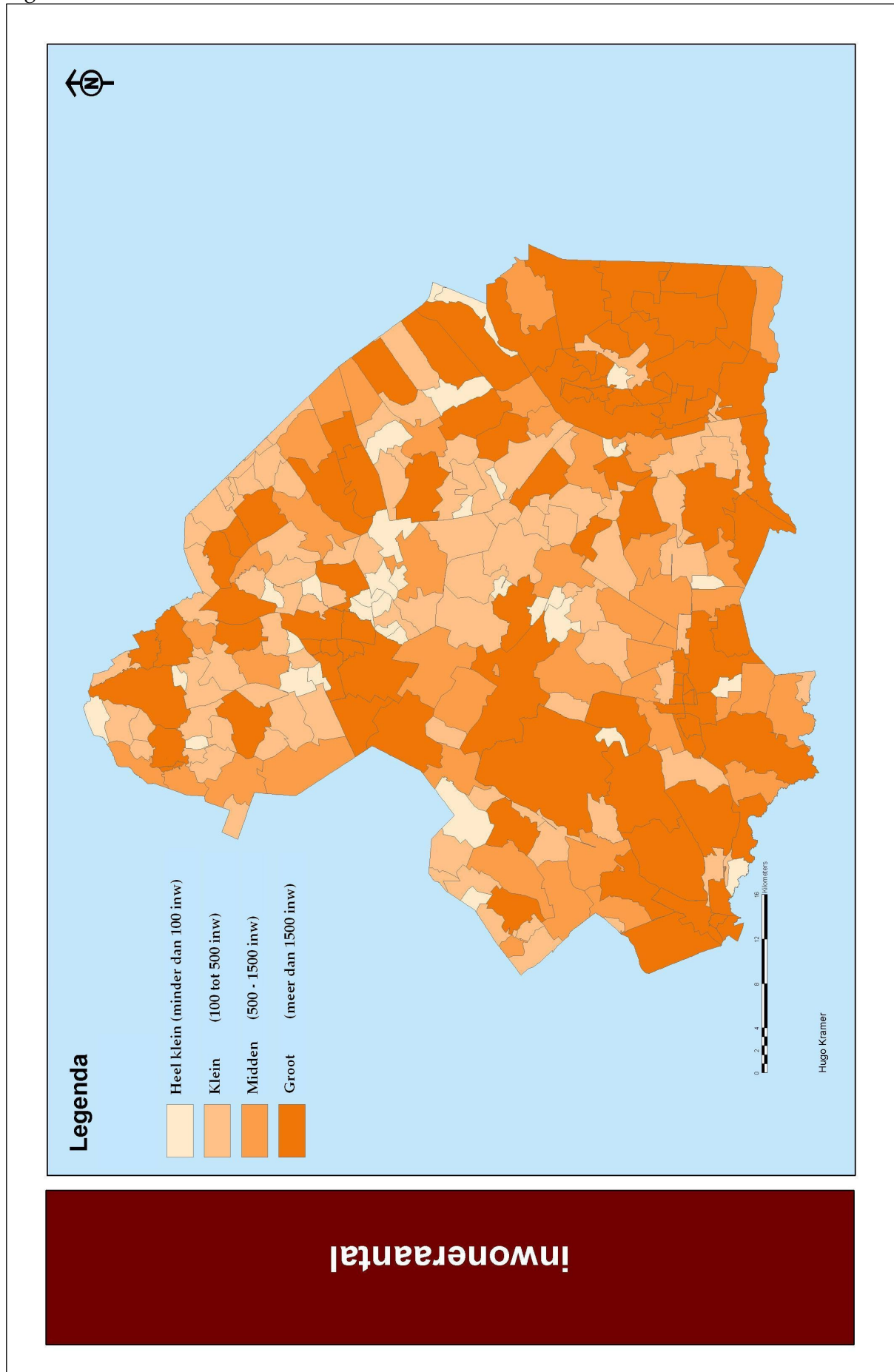
Bron: Rijksuniversiteit Groningen (2005), eigen bewerking

Figuur 4.8 Leeftijd bewoners

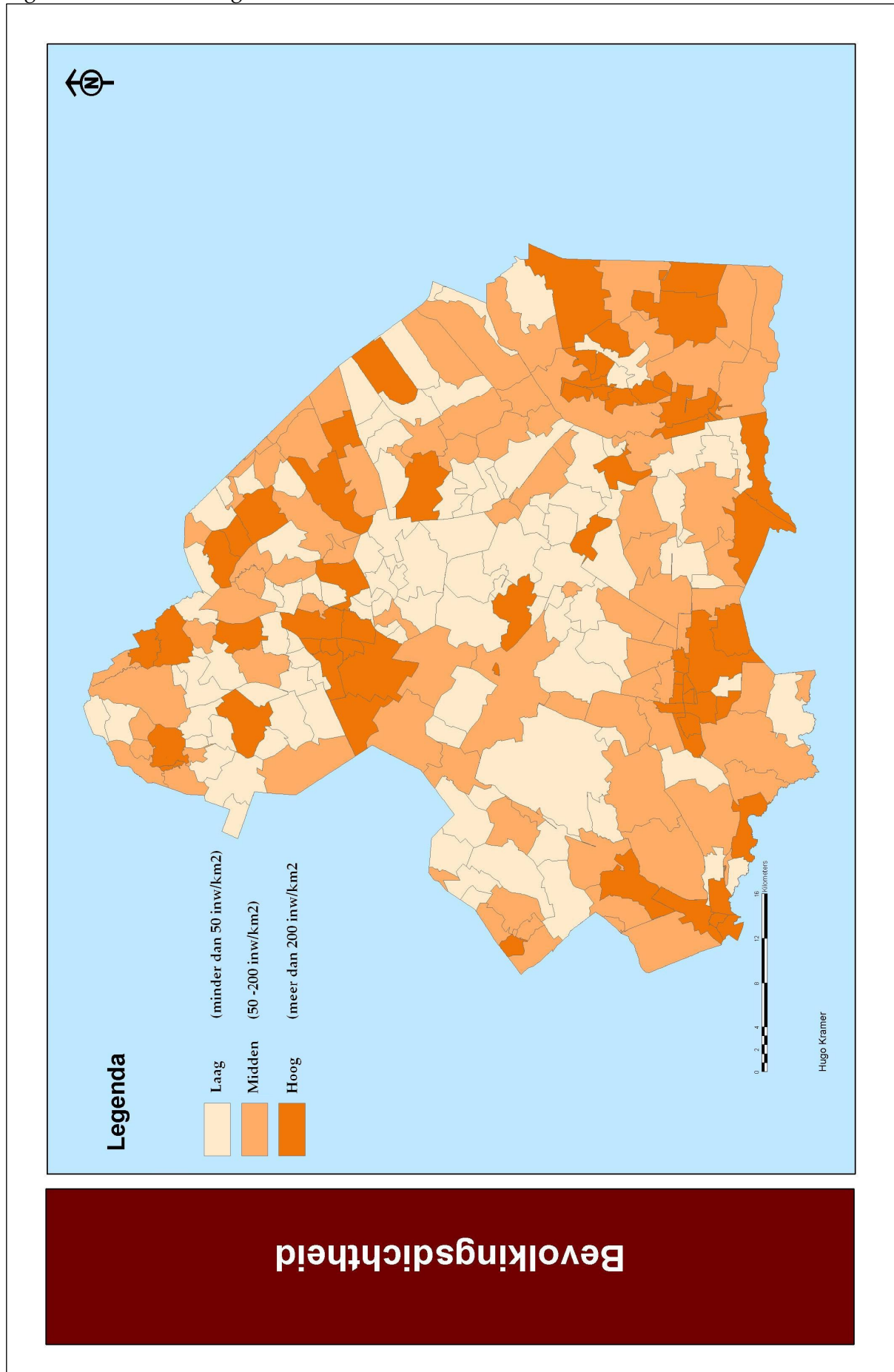
Bron: CBS (2004), eigen bewerking

Figuur 4.9 Inwonertal

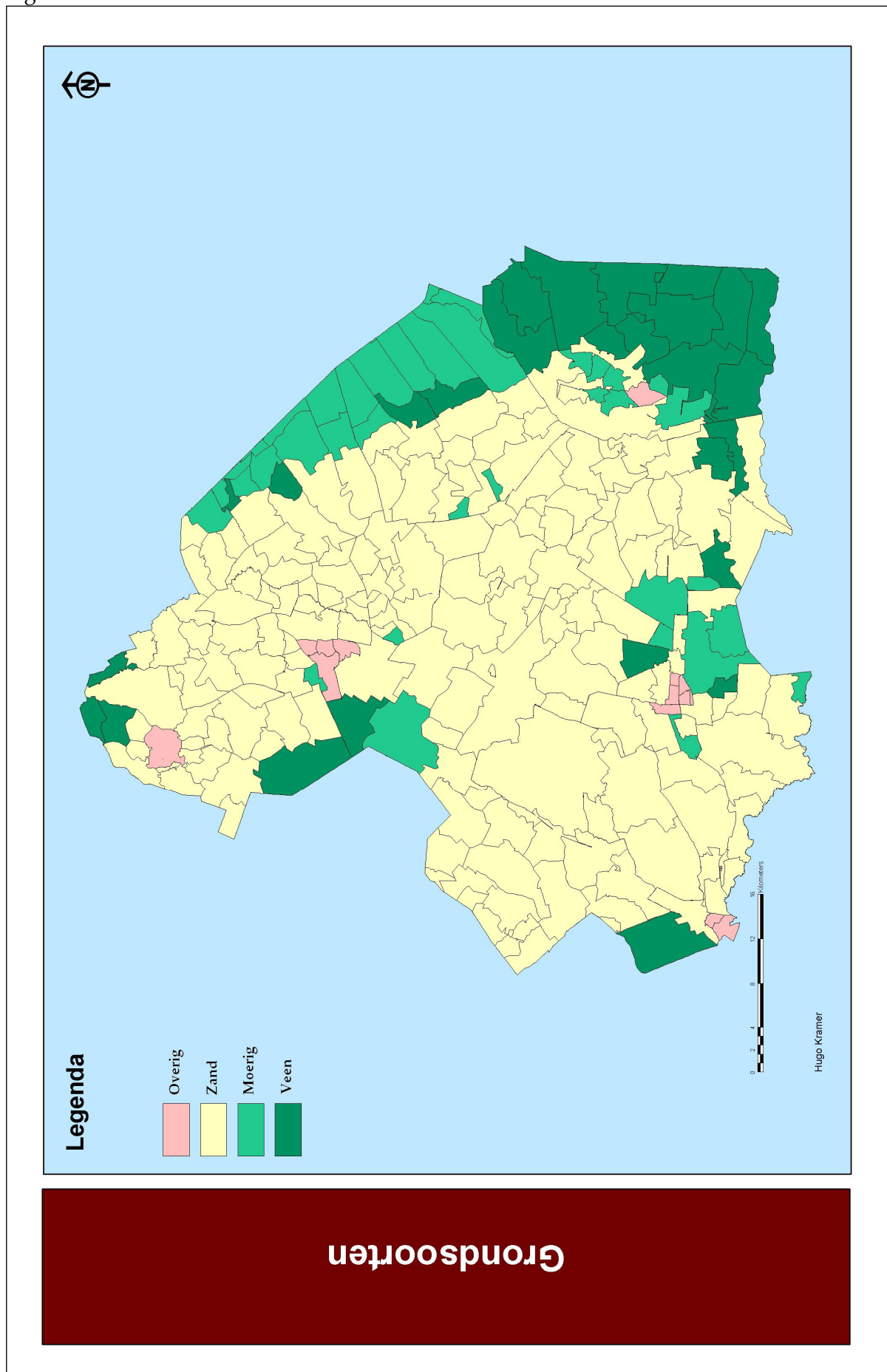
Bron: CBS (2004), eigen bewerking

Figuur 4.10 Bevolkingsdichtheid

Bron: CBS (2004), eigen bewerking

Figuur 4.11 Grondsoorten

Bron: Rijksuniversiteit Groningen (2005), eigen bewerking

4.3 Statistische samenhangen tussen de verschillende soorten bedrijvigheid en de omgevingsvariabelen

In deze paragraaf wordt vastgesteld of er statistische verbanden zijn tussen de omgevingsvariabelen van het gebied en de aanwezige bedrijvigheid die te zien is in de figuren 4.2 tot en met 4.5. In bijlage II is een overzichtstabel te zien hoe met de Chisquare-toets tot de conclusie gekomen is en waarom hier gesproken wordt van een al dan niet significant verband.

4.3.1 Landbouw

Er bestaat een zwak verband tussen de grondsoort en het aantal landbouwbedrijven (0,192). Op de veengronden vindt men meer agrarische bedrijven. Maar er is geen verband gevonden tussen de afstand tot de snelweg en landbouwbedrijven. De bedrijven liggen immers zowel dichtbij als ver af de snelweg. Ook de afstand tot een grote kern hangt niet samen met het aantal landbouwbedrijven. Het aandeel agrarische bedrijven is dus niet groter naarmate men verder van een grote kern komt; vlakbij en grote kern zijn evenveel agrarische bedrijven als veraf. De laatste samenhang is triviaal; in dichtbevolkte gebieden en gebieden met een hoog bevolkingsaantal zijn er relatief minder landbouwbedrijven te vinden.

4.3.2 Bouwnijverheid

Er mag geconcludeerd worden dat in gebieden met een klein aantal mensen meer bouwbedrijven zijn. In grote kernen zijn minder bouwbedrijven dan in kleine. Verder mag geconcludeerd dat bouwbedrijven in Drenthe oververtegenwoordigd zijn in gebieden waar de ondergrond uit veen bestaat. Bereikbaarheid en leeftijd van de bevolking hangen niet samen met de aanwezigheid van de bouwnijverheid.

4.3.3 Horeca

Horecabedrijvigheid is in Drenthe vooral in de postcodegebieden waar weinig mensen wonen en waar een lage bevolkingsdichtheid is. Dit komt doordat veel toeristische bedrijvigheid te vinden is in het rustige gedeelte op het Drentse platteland. Er mag echter op basis van dit onderzoek niet concluderen dat de bereikbaarheid samenhangt met het locatietoetscoëfficiënt van de horecabedrijven.

4.3.4 Transport

De aanwezigheid van de transportsector laat zich niet verklaren door de onafhankelijke omgevingsvariabelen in dit onderzoek. Ook het aantal inwoners en de bereikbaarheid hangen niet samen met het aandeel transportondernemingen in de postcodegebieden van Drenthe. De transportsector lijkt op basis van de vier onderzochte omgevingsvariabelen footloose.

Kortom: er kan door met deze omgevingsvariabelen weinig verklaart worden als het gaat om de typen bedrijvigheid in Drenthe. Hiervoor kunnen twee verklaringen zijn. De eerste verklaring luidt: de verschillende soorten bedrijvigheid laten niet verklaren door omgevingsvariabelen. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat er in dit onderzoek niet met de juiste omgevingsvariabelen is gewerkt. Andere

omgevingsvariabelen kunnen wellicht beter worden gebruikt om de verschillende typen bedrijvigheid te verklaren.

5. Casestudy: bedrijvigheid in De Wolden

In gemeente de Wolden zijn verschillende bedrijven van elk type bedrijvigheid geïnterviewd. Deze interviews zijn gedaan in gebieden waar een oververtegenwoordiging van die bepaalde bedrijvigheid te vinden is. Op die manier kan vastgesteld worden waarom juist in die gebieden op het platteland een bepaalde bedrijvigheid oververtegenwoordigd is. In dit hoofdstuk worden de uitkomsten van de interviews samengevat in zeven paragrafen. Interviews voor de landbouw zijn afgenomen in Ruinen, voor de bouwnijverheid in Veeningen, voor de horeca in Ansen en voor de transportsector in Koekange.

5.1 Ontstaan bedrijvigheid

Het precieze verhaal achter de ontstaansgeschiedenis van de oververtegenwoordiging van de verschillende soorten bedrijvigheid is niet altijd duidelijk. Vooral voor de landbouwsector in Ruinen en voor de bouwsector in Veeningen lijken de oververtegenwoordigingen moeilijk te verklaren.

De horecasector in Ansen is ontstaan dankzij de toeristische waarde van het gebied. Ansen grenst aan het Dwingelderveld; een groot heidegebied dat erg geliefd is bij fietsers. Het is een rustig gebied dat bij uitstek geschikt is voor toeristen die de rurale idylle van Drenthe van dichtbij willen beleven. Een van de respondenten noemt het volgende voorbeeld:

“Er was hier eens een journalist van het Haags dagblad en die overnachtte hier om fietspaden te bestuderen waarover hij dan schreef in de krant. Hij at hier een boerenomelet. Vervolgens schreef hij artikel waarin hij het drie regels over het Swarte Schoap had. Hij omschreef dat hij een omelet gegeten had en onder de sterrenhemel geslapen had. Vervolgens hadden we een enorme toeloop van mensen die onder de sterrenhemel wilden slapen en een boerenomelet wilden eten.”

De horeca in en rondom het dorp heeft hier sinds het begin van het fietstoerisme in Drenthe van kunnen profiteren.

In Koekange is een oververtegenwoordiging van transportbedrijven te vinden. Nordic was het eerste bedrijf dat begonnen is met internationale transporten. Het bedrijf is ontstaan uit een agrarisch gezin waarvan het gezinshoofd zich op een dag specialiseerde in veetransporten. Dit transportbedrijf werd overgenomen door de oudste zoon. De jongste zoon is zich sinds 1974 gaan specialiseren in internationale koeltransporten. Het bedrijf bestaat nu uit 25 vrachtauto's. Veel transportbedrijven zijn door Nordic op het idee gebracht om ook een transportbedrijf in de omgeving te beginnen.

“Er zijn veel truckers in de omgeving. Ik heb wel eens met mijn broer zitten tellen op een zondagmiddag en we kwamen uit op zo'n 200 vrachtauto's in gemeente de Wijk”.

Hijzelf denkt een rol te hebben gespeeld in de grote vertegenwoordiging van transportondernemingen.

5.2 De ondernemers

Het gaat bij bouwondernemingen en landbouwbedrijven dikwijls om oude bedrijven waarbij de ondernemer het bedrijf van zijn vader heeft overgenomen of bij het bedrijf “ingetrouwd” is. De geïnterviewde transportondernemers en horecaondernemers zijn zelf gestart. De meeste ondernemers hebben een agrarische geschiedenis; ze zijn opgegroeid op het platteland en ze zijn overwegend afkomstig uit Drenthe. De ondervraagde ondernemers zijn óf bij toeval in de gemeente beland óf omdat ze er geboren zijn.

5.3 De gemeente

De Wolden heeft een convenant afgesloten met Steenwijk, Meppel en Hoogeveen, zodat de grote bedrijven zich daar op bedrijventerreinen zullen vestigen. De meeste ondernemers in gemeente de Wolden zijn daarom kleine ondernemers. Veel mensen uit de gemeente werken in een andere gemeente: De Wolden is een echte forensengemeente. Verder valt op dat de nadruk van het type bedrijvigheid in de gemeente is veranderd. Het toerisme is voor de werkgelegenheid al even belangrijk als de agrarische sector. In gemeente De Wolden zorgt toerisme voor een op de twaalf banen.

De gemeente wil af van storende bedrijvigheid in het buitengebied. Vooral transportbedrijvigheid wordt door de gemeente gezien als een te grote belasting voor de geringe infrastructuur. Ze probeert dan ook de transportbedrijven naar de bedrijventerreinen te krijgen. De transportbedrijven hebben dan ook regelmatig discussies met de gemeente over de parkeermogelijkheden en het rijden van vrachtauto's in het buitengebied.

Horecabedrijvigheid mag wel naar de dorpen, maar dan moet het gaan om toeristische, recreatieve bedrijvigheid, die geen overlast produceert. Deze bedrijvigheid wordt door de gemeente gestimuleerd door het aanleggen van fietspaden en fietsroutes en het organiseren van activiteiten. Op dit moment is de gemeente bezig met de realisatie van een fietsroute langs allerlei bijzondere winkeltjes van hobbyisten. Men moet hier denken aan een poppenmuseum of een winkel waar miniatuurtreinen zijn uitgestald en worden verkocht. Voor één winkeltje zouden fietsers niet speciaal naar De Wolden komen, maar als deze kleine ondernemingen aan elkaar gekoppeld worden, zou de fietstocht wel aantrekkelijk kunnen zijn.

De gemeente is zich ervan bewust dat het aantal agrarische bedrijven afneemt en dat veel voormalig agrarische bedrijven een herbestemming moeten krijgen. Deze VAB's

veranderen vaak in woonboerderijen, maar de gemeente ziet deze VAB's graag hergebruikt worden als bedrijf. Op die manier hoeven er geen nieuwe bedrijventerreinen worden aangelegd. Ideaal zou zijn dat deze bedrijven ook voor het landschap in de omgeving zorgen. Er kan gedacht worden aan adviesbureaus en makelaardijen voor wie het landschap bijdraagt aan de representatieve functie van deze ondernemingen. Desalniettemin weet de gemeente dat VAB's zeer aantrekkelijk zijn als woonruimte voor een koopkrachtige bevolking en zij schuwen een dergelijk hergebruik eveneens niet.

Niet alle ondernemers zijn tevreden over de samenwerking met de gemeente. De gemeente zou er weinig aan doen om kleine ondernemers te stimuleren. De bedrijventerreinen staan al jaren vol en de gemeente wordt ervan beschuldigd te veel bedrijvigheid naar Zuidwolde toe te trekken. Bovendien is er volgens sommige ondernemers te weinig aandacht voor de kleine ondernemer:

“Als je werkgelegenheid kan bieden aan 60 werknemers staan ze om je te springen, maar als kleine onderneming wordt je alleen tegengewerkt”

5.4 Concurrentie en samenwerking

Of er sprake is van samenwerking of concurrentie verschilt per sector. De landbouwsector in Ruinen ervaart weinig concurrentie uit het dorp zelf. De geïnterviewden hebben een dusdanig specifieke economische activiteit, dat niemand anders in het dorp met ze concurreert. Dit is dan ook de reden voor het feit dat er geen samenwerking tussen de bedrijven kan ontstaan.

De bedrijven die hun klantenkring in de omliggende omgeving hebben, ervaren grote concurrentie vanuit het dorp. De bouwbedrijven in Veeningen hebben bijvoorbeeld weinig contact met elkaar en moeten steeds scherpere offertes maken, omdat de markt sterk verzadigd is. Nieuwe bouwbedrijven treft men niet aan in Veeningen, omdat reputatie en contacten erg belangrijk zijn; starters kunnen hiertegen niet concurreren.

In de transportsector in Koekange ervaart men vooral concurrentie van goedkope transportbedrijven uit Oost-Europa. In Koekange zijn echter wel veel transportbedrijven op het idee gekomen om een bedrijf te starten dankzij de grootste transportonderneming, Nordic. Sommige eigenaren van omliggende bedrijfjes hebben zelfs in het verleden voor Nordic gewerkt. Gedurende hun arbeidsperiode bij Nordic hebben ze het vak geleerd en contacten gelegd met internationale leveranciers en afnemers. Vervolgens zij ze begonnen voor zichzelf, terwijl ze toch in de omgeving zijn blijven wonen. Deze spin-offs bezorgen door hun onervaren ondernemersschap Nordic de nodige zorgen, omdat zij de winstmarges onder druk zetten. Toch is er onderling wel samenwerking mogelijk; er mag bijvoorbeeld materiaal van elkaar geleend worden.

In de recreatieve sector in Ansen is er vooral sprake van samenwerking met nabijgelegen ondernemingen. Zij promoten het Dwingelderveld gezamenlijk en ze verwijzen de toeristen naar elkaar wanneer de camping of het hotel is volgeboekt. De sector ondervindt concurrentie van nieuw opgestarte boerencampings die volgens het bestemmingsplan niet bestaan. Deze ondernemers zonder vergunning worden min of meer gedoogd door de gemeente, terwijl de gemeente juist het beleid heeft om geen nieuwe campings toe te laten om de kwaliteit van de aanwezige overnachtingcapaciteit te verhogen. De gevestigde ondernemers ervaren de concurrentie van deze niet-belastingbetalende ondernemers als oneerlijk.

5.5 Vestigingsplaatsfactoren

De meeste ondervraagde ondernemers wonen in of erg dicht bij hun bedrijf. Zij geven aan dat de woonvoorkeur op het platteland een belangrijke vestigingsplaatsfactor is. Er zijn echter zijn twee soorten woonvoorkeuren op het platteland: een sociale en een landschappelijke. De sociale woonvoorkeur is van belang voor de ondernemers die in of bij het dorp geboren zijn. Zij willen nooit meer uit het dorp weg, omdat zij hier hun vrienden en familie hebben. De landschappelijke woonvoorkeur is belangrijk voor de ondernemers die van "buiten" komen. Opvallend is dat de ondernemers met een sociale woonvoorkeur het landschap niet erg belangrijk lijken te vinden.

Ondernemers in de horecasector in Ansen weten dat de fietsroutes van levensbelang zijn voor hun onderneming. Ze doen er dan ook alles aan om ervoor te zorgen dat de gemeente en andere organisaties die deze uitzetten denken aan het fietspad langs hun terras, want zoals een van de respondenten zegt:

"Toeristen lopen niet tien meter om voor een kop koffie, zeker niet als er een alternatief dichtbij is."

De nabijheid van het Dwingelderveld is belangrijk voor de horecasector in Ansen. Toeristen hebben in en nabij Ansen de mogelijkheid om midden in de natuur te overnachten.

"Je kunt vanaf het erf de reeën zien"

De transportsector is niet vanwege zijn bedrijfsactiviteiten aan Koekange verbonden. Het gaat bij deze bedrijven om internationaal transport en dus zouden ze zich evengoed in Hoogeveen of Meppel kunnen vestigen. Rogat is een dorp met een bedrijventerrein dat vastgegroeid is aan Meppel. Dit bedrijventerrein is een toevluchtsoord voor vele transport- en distributiebedrijven geweest. Het nadeel van bedrijventerreinen is dat er veel in vrachtwagens wordt ingebroken. In Koekange staan vrachtwagens tussen de woningen waardoor de vrachtwagens zonder elektronische beveiligingsapparatuur veilig op het terrein kunnen staan.

Zichtbaarheid in het dorp is een belangrijk voordeel voor de transportondernemingen.

5.6 Sociale cohesie

Alle bedrijven sponsoren het lokale verenigingsleven in het dorp. Het doel hiervan is tweeledig; het is enerzijds sociale plicht als plattelandsondernemer om het verenigingsleven te sponsoren en anderzijds wordt er op deze wijze "goodwill" gekweekt voor de activiteit van een ondernemer die soms wel eens een ruimtelijk conflict oplevert.

Het dorp speelt voor bouwbedrijven een belangrijke rol. Immers, door de reikwijdte van het bedrijf van 15 km zijn sociale contacten met de afnemers in de omgeving erg belangrijk. Bovendien worden familieleden of bekenden in het dorp gevraagd om eens een dag mee te helpen als het druk is.

Alle ondernemers zijn van mening dat de inwoners die minder lang in of bij het dorp wonen meer klagen over hun overlast dan de mensen die er langer wonen. De mensen die er langer wonen zijn ervan overtuigd dat er geld verdiend moet worden op het platteland om het gebied levendig te houden, terwijl de nieuwe bewoners juist voor de rust op het platteland zijn komen wonen.

5.7 De toekomst

De schaalvergroting in de landbouw zal, net als in andere plattelandsgebieden, in Ruinen gewoon doorgaan. Voor loonbedrijven betekent dit dat de markt kleiner zal worden. De sterke bedrijven zullen wel blijven groeien en wellicht zullen die landbouwbedrijven meer werknemers nodig hebben. Agrarische ondernemers die zich richten op een "bijzonder" product hebben meer kansen in de toekomst. Er zijn ook steeds meer agrarische bedrijven die een winkel bij de boerderij hebben.

De bouwbedrijven zullen ondanks de verzadiging van de markt kunnen blijven bestaan in Veeningen. Er worden weinig nieuwe huizen in het buitengebied gebouwd, maar er zullen altijd mensen blijven die hun huis willen verbouwen. De bouwbedrijven hebben geen negatief effect op de omgeving, omdat ze veelal op locatie aan het werk zijn.

Voor de winst hoeft een horecaondernemer geen bedrijf op te zetten in de sector in Ansen. Met een willekeurige andere baan zou de ondernemer meer verdienen. De winstmarges zijn namelijk gering, omdat men grote bedragen in een pand moet investeren, aangezien deze gebouwen op het platteland een hoge marktwaarde hebben. De ondernemers zijn werkzaam op het platteland, omdat zij het prettig vinden om hier gevestigd te zijn.

“Ik ben eigenlijk alleen nog hobbyhotelier”

Ook de toeristenmarkt lijkt, net als de bouwsector, redelijk verzadigd te zijn in Ansen. Waar andere gebieden in Nederland de afgelopen tien jaar door lokale overheden sterk zijn gepromoot, heeft de Provincie Drenthe relatief weinig geïnvesteerd. Toeristen worden door de gemeente overigens wel gezien als de voorwaarde voor het bestaan van veel winkels in de kleine kernen.

Als het aan de transportbedrijven ligt blijven ze de komende tientallen jaren gewoon gevestigd in de bebouwde kom van Koekange. De markt voor internationale transporten blijft groeien en bovendien hebben de chauffeurs veel contacten met de bewoners in de dorpskern. De gemeente ziet liever dat de transportondernemers zich vestigen op een bedrijventerrein, en zij zal uiteindelijk proberen om de ondernemers te weren uit de kleine kernen, omdat ze op een bedrijventerrein voor veel minder overlast zorgen.

6. Conclusie

De conclusies van dit onderzoek zullen worden gegeven aan de hand van de hoofdvraag en de deelvragen die gesteld zijn in hoofdstuk 1.

Welke ondernemers zijn in Drentse dorpen gevestigd?

Het aanbod ondernemers op het platteland is gevarieerd. Ondanks een lange periode van *agrarisatie* zijn er veel niet-agrarische bedrijven te vinden in de kleine kernen. Deze hebben, op de bouwsector na, een veel groter afzetgebied dan het dorp alleen.

Er kan, op de horecabedrijvigheid na, niet gesproken worden van specialisatie van dorpen in een bepaalde economische activiteit in gemeente de Wolden. De transportsector is in Koekange sterk oververtegenwoordigd, maar dit is gebaseerd op min of meer toevallige factoren die zich in de geschiedenis hebben afgespeeld (padafhankelijk) en niet met de nabijheid van bijvoorbeeld de A28. In de horeca zijn twee kleine kernen in de Wolden sterk vertegenwoordigd. Ansen is hier één van. De horecabedrijvigheid in het dorp laat zich verklaren door de aanwezigheid van het Dwingelderveld.

Welke invloed heeft het landschap op de economische activiteiten?

Dit onderzoek toont aan dat het landschap geen bijdrage levert aan veel van de economische activiteiten in een gebied. Er zijn geen ondernemers in de transportsector, de bouwsector en de agrarische sector die speciaal naar De Wolden zijn gekomen, omdat het landschap een bijdrage levert aan de primaire activiteit van het bedrijf. Alleen de horeca is afhankelijk van een rustige omgeving vol natuur.

Welke vestigingsplaatsfactoren zijn van belang voor ondernemers op het Drentse platteland?

Ondernemers, op de ondernemers in de horecabedrijvigheid na, kiezen ervoor om op hun geboortegrond, het platteland van Drenthe, gevestigd te zijn. Meestal willen ze nooit meer weg; Ze hebben een blijvende binding met het bedrijf en de omgeving. Hun familie en vrienden zijn aanwezig in het dorp en werken op drukke dagen mee in het bedrijf.

Hoe waarderen ondernemers in Drenthe het platteland?

Veel ondernemers vinden het prettig om op het platteland te wonen. Er zijn echter twee componenten van "het prettig vinden om te wonen op het platteland": het dorp en het landschap. Het dorp is voor veel plattelandsondernemers erg belangrijk. Kennissen, familie en zichtbaarheid worden door de ondernemers opgenoemd, terwijl de rust en de natuurlijke omgeving op een tweede plan komt.

Hoe zal de bedrijvigheid zich de komende 20 jaar ontwikkelen?

Het aantal agrarische bedrijven zal in de toekomst, net als op de meeste gebieden in Nederland, verder afnemen. Er zullen wel grotere bedrijven komen die in de

toekomst meer dan één werknemer nodig hebben, dit als gevolg van schaalvergroting. Door deze schaalvergroting zal het aantal loonbedrijven echter verder afnemen. De bouwnijverheid zal in de toekomst gevestigd kunnen blijven op het platteland. Deze bedrijven zijn voor een groot deel afhankelijk van afnemers op een kleine afstand. Ze hebben een concurrentievoordeel ten opzichte van de grote bedrijven uit de stad dankzij hun contacten en jarenlange reputatie in de omgeving. De horecasector op het platteland wordt in stand gehouden door toeristen. De toeristische markt lijkt in Drenthe te stagneren, omdat Drenthe te weinig gepromoot is in de afgelopen jaren, vergeleken met andere delen in het land. Indien het "product Drenthe" beter gepromoot wordt, zal de horecabedrijvigheid de komende jaren extra werkgelegenheid tegemoet kunnen zien. De winstmarges in de horecasector zijn gering. Bovendien ziet de overheid niet altijd even streng toe op niet ingeschreven boerencampings. Het conflict tussen de overheid en de transportsector zal toenemen, want de transportbedrijven willen op het platteland gevestigd blijven terwijl de gemeente ze een plek op een bedrijventerrein toewenst, omdat ze daar voor minder overlast zorgen.

Nu de deelvragen beantwoord zijn kan er gekeken worden naar de hoofdvraag om aan de hand van deze een conclusie te trekken uit dit onderzoek.

Welke dorpen op het Drentse platteland zijn voor welke ondernemers interessant om zich te vestigen en welke vestigingsplaatsfactoren zijn hierbij van belang voor de ondernemers?

Vroeger was het platteland van de boeren. Zij besloten hoe het landschap ingericht zou worden. De agrarische sector was dan ook de belangrijkste op het platteland. Er zijn nu minder boeren en er zijn ook andere ondernemers op het platteland, maar er kan op basis van dit onderzoek niet geconcludeerd worden dat dorpen in Drenthe een dusdanige ontwikkeling meemaken dat ze zich ten opzichte van elkaar specialiseren in een bepaalde economische activiteit: er bestaan in de gemeente de Wolden geen typische bouwvakkersdorpen of chauffeurskernen.

Het is voor een ondernemer niet altijd even gemakkelijk gevestigd te zijn op het platteland. Het bedrijf bevindt zich vaak tussen de woningen waardoor ruimtelijke conflicten tussen de ondernemer en de bewoners kunnen ontstaan. De voormalige agrarische bedrijfspanden (VAB's) zijn duur en een bedrijf moet jarenlang bestaan wil het de investering terugbetalen. Voor ondernemers die nieuw komen op het platteland geldt dan ook dat niet de bedrijfsactiviteit de belangrijkste reden van vestiging van de onderneming is, maar de woonfunctie.

Bronnen

- ALTERRA (2004), *Landbouw op de Europese Kaart*. Wageningen: Landbouwniversiteit Wageningen
- BERENDSEN, H.J.A. (1997), *Landschappelijk Nederland. Fysische geografie van Nederland*. Assen: Van Gorcum
- BLIJENBERG, R.P., A.M. DE JONG & E.R. TIMMER (1998), *Is het te doen in 't groen?* Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen: Rijksuniversiteit Groningen
- BROEKHUIZEN, R., VAN (1997), *Atlas van het vernieuwend platteland*. Doetinchem : Misset
- BROUWER, A.E. (2005), *Old firms in the Netherlands; The long-term spatial impact of firms 'identities and embeddedness*. Nederlandsche Geografische Studies. Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen: Rijksuniversiteit Groningen
- BUREAU PAU (2002), *Het platteland van hoogveen: vitaliteit en perspectieven: Oriënterend onderzoek ten behoeve van de structuurvisie Hoogveen*. Groningen
- DAALHUIZEN, F. (2004), *Nieuwe bedrijven in oude boerderijen : De keuze voor een voormalige boerderij als bedrijfslocatie*. Delft : Eburon
- GECONS, (1999), *Plattelandsontwikkelingsprogramma Nederland*.
- GEMEENTE DE WOLDEN (2005), *Gemeentegids 2005*. Schagen: De Kleine Media.
- HAARTSEN, T. (2002), *Platteland: boerenland, natuurterrein of beleidsveld?: een onderzoek naar veranderingen in functie, eigendom en representaties van het Nederlandse platteland*. Groningen: Grafisch Centrum, Rijksuniversiteit Groningen
- HUIGEN, P.P.P. (1989), *De achterkant van verstedelijkt Nederland : de positie en functie van landelijke gebieden in de Nederlandse samenleving*. Utrecht : Geografisch Instituut, Rijksuniversiteit Utrecht
- ILBERY, B.W. (2001), *Geography of rural change*. Harlow : Prentice Hall
- KUIPERCOMPAGNONS, (2004), *Ontwerp structuurvisie Hoogveen*
- MAK, G. (1990), *Hoe God verdween uit Jorwerd*, Uitgeverij Atlas : Amsterdam
- MAK, S.N.S.M. (2001), *Ondernemersrecht Alphen aan de Rijn* : Adfo specialist Group
- MEESTER, W.J. (1999), *Subjectieve waardering van vestigingsplaatsen door ondernemers*. Groningen: Grafisch Centrum, Rijksuniversiteit Groningen
- MINISTERIE VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VOEDSELKWALITEIT, (1999) *Plattelands Ontwikkelings Programma Nederland*. Den Haag : Ministerie van LNV
- MINISTERIE VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VOEDSELKWALITEIT, (2004) *Agenda voor Vitaal Platteland. Inspelen op veranderingen*. Den Haag : Ministerie van LNV
- MINISTERIE VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VOEDSELKWALITEIT, (2004) *Meerjarenplan Vitaal Platteland*. Den Haag : Ministerie van LNV
- NOORT, E.A., VAN & I.J.T. REIJMER (1999), *Location choice of SME's: the most important determinants*. Zoetermeer : EIM
- PATER, B., DE (1996), *Het Geografisch Huis. De opbouw van een wetenschap*. Bussum : Coutinho
- PEN, C.J. (2004), *Wat beweegt bedrijven?* Groningen: Grafisch Centrum, Rijksuniversiteit Groningen

STRIJKER, D. (2000), *De economie en de geografie van het platteland*. Groningen :
Rijksuniversiteit Groningen
SWANBORN, P.G. (1996), *Case-study's. Wat, wanneer en hoe?* Amsterdam : Boom
THISSEN, J.F.C.M. (1998) *Sociale cohesie en dorpsverenigingen op het Drentse platteland*.
Amsterdam : Uva
VEERMAN C.P., (2005), *Adviesaanvraag 'Plattelandseconomie'*
VELDMAN J., (1971), *Zicht op de landbouw. De ruimtelijke verscheidenheid van de
landbouw in de samenleving*. Bussum : Romen
WESTERMAN, F. (1994), *De graanrepubliek*. Amsterdam : Atlas

Internet:

GEMEENTE EMMEN

http://www.emmen.nl/nl/pagina/1686/6592/Vestigen_ondernemers.html, bezocht: 22
juli 2005)

RAAD LANDELIJK GEBIED http://www.rlg.nl/adviezen/003/003_4.html, bezocht: 27
juli 2005

RUIMTELIJK PLANBUREAU (2005)

[http://www.ruimtelijkplanbureau.nl/nl-
nl/Default.aspx?hrf=http%3A%2F%2Fwww.ruimtelijkplanbureau.nl%2Fcontent%2Fc
ompendium.aspx%3Fpid%3D36%26id%3D112%26comid%3D4](http://www.ruimtelijkplanbureau.nl/nl-nl/Default.aspx?hrf=http%3A%2F%2Fwww.ruimtelijkplanbureau.nl%2Fcontent%2Fc
ompendium.aspx%3Fpid%3D36%26id%3D112%26comid%3D4), bezocht: 27 juli 2005

Aanvullende informatie:

<http://www.cbs.nl>

<http://www.drenthe.nl>

<http://www.kvk.nl>

<http://www.minlnv.nl>